

ל"א.

ש א ל ה :

אם מחוייב הרב לאסור לקרות לתורה כהן שלומר חכמת הרפואה
שבוראי מטמא למחים בעסקו בניהוח?

ת ש ו ב ה :

ידוע שפסק בש"ע א"ח סי' קכ"ח סעיף מ"א דכהן רב רבנא שמתמא למחים
אסור לנהוג בו קדושת כהונה עד שיקבל עליו, שלא ליטמא עוד (והוא קנס
דרבנן) וכן פסקו כל האחרונים שיהיה יהודה יעלה סי' מ"ז ושו"ת כחב סופר
סי' מ"ז. והנה היהודים יעלה מצד, שמי שלומר חכמת הרפואה יש לחשבו
לשונג, ראוי סובר כיון דעוסק בלמוד ויכול ע"ז לרפאות אחרים שרי או
שסובר דבמה נכרי לא שייך אפילו טומאת מגע כדעת הספר יראים (אף
שכל הפוסקים חולקים עליו). והנה יש לספק אי מחוייב הרב להוכיח כהן
זה, כיון שבוראי לא יקבל, ואי אמרינן מוטב שיהיו שונגין ולא יהיו מזוירין.
ויש לעיין בזה בסוגיא דשבת קמ"ח ע"ב ובביצה ל' ע"א. והנה הרמ"א בסי'
ח"ה סעיף ב' פסק דברבר שהוא מפורש בתורה צריך למחות אף שידוע
שלא ישמע לו (וע' חוס' שבת דף נ"ה ע"א ד"ה ואף ובס' ארח מישרים סי'
ל"א ס"ד). ומעתה יש לעיין אי נחשב האי כהן כעובר על מה שמפורש בתורה
וחייב להוכיחו. ואפשר לומר דלא הוי כמפורש בתורה ד"ל לנפש לא
יטמא היינו מה עצמו ושאינו מטמא לכל הטומאות הפורשות מן המת הוא רק
דרשה. אך כיון דבשאר מקומות מוכח דנעצם ארס טמא הוי כמפורש
דכהן לא יטמא אפילו בעצם ארס. אך י"ל לאריך נוסח כיון דאנו בלא"ה
טמאים ולשיטת הראב"ד מי שטמא אינו מוזהר, ואף דלא קי"ל הכי, מ"מ
זה אינו מפורש בתורה, וכן י"ל שאינו מפורש בתורה שנס נכרי מטמא.
ועכ"פ י"ל שכהן אינו מוזהר על הנכרי עפ"י המפורש בתורה. אך להיפך
י"ל דכל דבר שמפורש בתורה, רק ריש לפרש הקרא באופן אחר מיקרי מפורש
בתורה. והיהודים יעלה כחב באמת מצוה וחובה לדבר עמו ולהראות
לו הדין מפורש בש"ע שזהו כבודו שחלק לו המקום בקדושת כהונתו שיקבל
עליו בפני כ"ד שלא יטמא עוד למחים. והנה על זה לא נשאלתי אם יוכיח
זה הלומר חכמת הרפואה. ונראה שפשוט בעיניו שלא יוכיחו דבוראי לא
ישמע לו לעזוב את חוק לימודו אשר בחר בו ויחזיק בלימוד אחר, כי
זה אינו עושה רק בעל יראה שלמה. ומ"כ יודע, שהאיש הזה אין לו יראה
כוונת. ויש לו אילן גדול לסמוך עליו דעת הסמ"ג דבכה"ג מצוה שלא לומר
דבר שאינו נשמע, וע' שו"ת מהר"ם שיק ח"ה סי' ש"ג שהאריך בדבר
(וע' יבמות ס"ה ע"ב ומ"ש שם בעל ערוך לגר בשם ש"ה רכשהעובר מכחיש
שאין זה עבירה כלל מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, וזה באמת דעת כל
פושעי זמננו שממציאים להם היתר רעוע). וע"כ רק שאלתו אם יאסור לקורא
לתורה. והנה לכאורה י"ל כיון דבשונג אינו אסור לעלות ואין לקנסו יש להניחו
לעלות. אך זה אם נרין על מה שעבר, אבל אם עדיין ידוע שעובר על
הלאו דלא יטמא ככל יום ואנו מחשים וקוראין אותו לתורה ככהן צדיק
הרי אנו מחזיקין ידיו ומסייעין לו בשטחו הברויה. וע"כ מצוה לומר להסגן
שלא יקראנו ורק אם יודע שהסגן לא ישמע לדבריו, אזי מוטב לשחוק ויחיה
שונג ולא מויד וע' שדה חמר אסיפת דינים אות ה' סי' ב' מערכת בכור כהמה.

ל"ב.

ש א ל ה :

חולה שיש בו סכנה והחירו לו לאכול רברים האסורים עפ"י רופאים וגם לשחות יין נסך איך יעשה לענין ברכה וגם לענין קירוש.

ת ש ו ב ה :

כבר נפסק הרין בש"ע א"ח סי' קצ"ו סעיף ב' וסי' ר"ר סעיף ט' דמי שאוכל בסכנה רבר איסור מברך עליו ועיי"ש בס"ז ומנ"א. וע' ס"ס תרי"ח לענין אוכל כיו"ח, וע' מה שהביא שם בס' ארחות חיים בשם שיטה מקובצת לברכות מ"ה ע"א שחולק ואמר דאינו מברך. גם הבי"ח בס' קצ"ו וסי' כ"ר חולק, וע' כתב סופר א"ח סי' כ"ב ועור חבילות תשובות המובאות בס' ארחות חיים סי' קצ"ו. ולענין קירוש ע' ריש סי' ער"ב ובס' ארחות חיים שם. — ומעתה לרינא יברך ברכה ראשונה ואחרונה, אמנם כרי לצאת ידי החולקים, יחזור אם אפשר לברך תחלה על מים ויתכוין לפטור גם האיסור, או יברך על הפת ויפטור שאר מינים, ועל היין יכול לברך ומ"מ לענין קירוש טוב לקרש על הפת, כרי לצאת ידי כל הריעות.

ל"ג.

ש א ל ה :

איש אחר יש לו בית מסחר גרול (באנקנעשאפט) והוא סגור ומסוגר בש"ק וי"ט, ועל ידי כך הוא זקוק לקבל כמה פעמים אחריות גדולות כגון דרך משל אם אחר ממערופיא שלו מוריע לו ע"י אגרת שבא לביתו בש"ק שינקנה בערו אלף אקטיען חכף ומיר הוא מוכרח לחשב לו מחיר האקטיען בשער שיצא על הבאָרעו ביום ש"ק, אף שהוא בעצמו אינו יכול לקנותם רק ביום כ' בשבת. ומעתה אם הוקר השער ביום כ' דרך משל שכיום השבת היה השער מאה ועשר מארק לכל אקטיע וביום כ' הוא מאה וחמשה עשר מארק, על כרחו הוא מפסיד ה' אלף מארק דהיינו ככל אקטיע ה' מארק. וכדי להציל עצמו מפסידא כזה, רוצה הסוחר הנ"ל ליסר עור בית מסחר ע"י נכרי, והוא יתן מעות להנכרי, והנכרי לברו יעסוק בבית מסחר זה וגם הפירמא יקרא על שם הנכרי, והנכרי יקח חלק מהריוח של אותו בית מסחר, ואותו בית מסחר יקבל ג"כ על עצמו לקנות האקטיען בער המערופיא של סוחר הנ"ל בכל עת ובכל פעם שבת מסחר של סוחר הנ"ל יהיה סגור, רהיינו בש"ק ובי"ט, והריוח יהיה של נכרי לברו. מהו הרין?

ת ש ו ב ה :

הנה יסור בית המסחר שהנכרי עוסק בו תמיר והוא יקח קצת מן הריוח בקבולת (פראָצענטע) מותר בפשיטות מטעם דהוי כארים ואריסותיה קעביר וכיון שאין הישראל עוסק כנגדו בחול מותר אפילו בלא החנו מתחילה וכמו שפסק בש"ע א"ח סי' רמ"ה סעיף ד' וע' נובי"ח סי' כ"ט שהוא בשערי השוכה שם ס"ק ב', אמנם ר"ה היא שאלה אם מותר לצות להנכרי העוסק בבית מסחר הנ"ל לקנות או למכור אקטיען בער המערופיא של ישראל בשבת וי"ט דלכאורה היה נראה דזה אסור דנכרי שליחותי' רישאל עביר, אך נראה לי כיון דהנכרי עושה הכל לעצמו ואין הישראל נוטל מן הריוח כלל הוי כמו

שאומר לנכרי קנה לעצמך ותיקח ריוח ממערופיא שלי, וזה מותר מק"ו ממה שפסק בש"ע סי' ש"ו סעיף נ' שמוחר לומר קנה לעצמך ואני אקנה מסך אחר השבת, ועיי"ש מ"ש בספר דברי צבי הובא באורחות חיים שם. וכי חסא רשאני החם ראין החיוב על הישראל לקנות והנכרי קונה לעצמו וזה מותר לומר לנכרי עשה מלאכה לעצמך וכסו שהאריך הרמב"ן להוכיח זה ממכילתא פ' בא על הפסוק כל מלאכה לא יעשה בהם, משא"כ בנ"ד רהחוב היה מוטל על הישראל לקנות בעד מערופיא שלו, והנכרי עושה זה בשביל ישראל, מ"מ נראה שזה מותר רהוי כאומר מלמני מן העושר, בע"ז דף ע"א ע"א, דגם כאן אין לו שום ריוח רק אומר שיציל אוהו מן ההפסד. ומ"מ מהיות טוב יפסוק עם מערופיא שלו שבשבת ובי"ט לא ישלחו מכתב לו (לישראל) אלא לבית מסחר של אוהו נכרי שהוא יעשה הכל בטוב כמו הישראל ואז לענ"ד לית רין ולית ריין דלא שרי לי' בפשיטות. ואפילו אם ע"י הריח שעושה הנכרי ע"ז בשבת יתן לישראל כסה פראצענטע יוחר מריח של בית מסחר שלו, אין בזה כלום רהוי שכר שבת בהבלעה, ומכש"כ ראינו מפרש כלל שנותן לו אלה הרוחים בעד הריח שיש לו ממערופיא של ישראל בש"ק ובי"ט.

ל"ד.

ש א ל ה :

ב' אחים צריקים יש להם מסחר בשוחפות עם שוחפים פושעים שרצים לפתוח את בית המסחר ולחלל שבת, והאחים הצדיקים סרחו בכל יכולתם לקיים את בית המסחר כאשר היה עד הנה שהיה סגור ביום השבת אך לא עלתה בידם, ועתה השאלה עומרת לפנינו, אם מותרים האחים הצדיקים להשאר בבית מסחר הפושעים ולעבוד רק בחול בחורת פקידים (פראקוריוטען), ואי רשאין להשאר ממנום בחורת עיסקא בבית המסחר או לא, והאחין הצדיקים מחייתם תלויה בזה, משום שאין יכולין להחיות את עצמן בממונם באופן אחר.

ת ש ו ב ה :

הנה יירדי הרב מוה"רם האראוויטץ אב"ד דק"ק פפר"מ כבר האריך בענין לפני עור והוכיח דהרמב"ם לית ליה האי חירוצא דש"ס דקאי בתרי עברא דנהרא (ע"ז ו' ע"ב). והנה מה שהקשה הרב הנ"ל על הש"ס דקאמר דיקא נמי דקחני לא יושט ולא קחני לא יתן והקשה מתוספתא פ"ב דרמאי דחני ברישא היה נדור מן הככר ואמר תן לי ואוכלנו לא יתן שאין מאכילין את האדם דבר שאסור לו כיוצא בו לא יושט ישראל אבר מן החי ובני נח וכי הרי שבתוספתא איתא ברישא לא יתן ובסיפא לא יושט וחזינן שבאמת אין חילוק בין לא יתן ללא יושט עכ"ד נ"ל דלא קשה מדי דכבר כ' הריטב"א בע"ז שם וז"ל והא דנזיר ואבטה"ח שאנו חוששין לחקלה כל היכא דמצוי עבד איסור שלא על ידנו ליחא משום ולפני עור ואע"פ שאפשר שהוא מרבה באיסור על ידנו לא חיישינן אבל מכל מקום אי חב"ע לי' בפירוש לאיסורא נהי דמשום ולפני עור ליכא אכתי איכא איסורא במלחא משום מסייע ידי עובדי עברה כלי שאנו גורמין לו לעשות איסור או להרבות באיסור וכדקיימא לן שאין מסייעין ידי ישראל בשביעית וכי' ולפ"ז מבוארין דברי התוספתא באר היטב דברייתא חני

שאומר לו תן לי ואוכלנו רתבע לי בפירוש לאיסור ובוה קחני לא יתן ראע"ג ראפשר לו לקחתו בעצמו אפ"ה לא יתן ובסיפא רלא תבע לי בפירוש לאיסורא ראפשר שלא יאכלנו קחני לא יושים, רהיינו היכא דקאי בחרי עברי רנתרא, אבל מותר לו ליתן. ולפ"ו דינא דריטב"א מבואר בתוספתא, והנ"מ והתוספתא תואמים זה אל זה, והרב מהר"ם האראומיטץ רלא לי חספא ואנא כ"ה אשכחא מרגניתא ררבירי תוספתא מריוקיים. אמנם כן הוא וראי דהרמב"ם לית לי תירוצא דרש"ס דקאי בחרי עברי רנתרא שרלא הביא חילוק זה בספרו וצ"ל רהוי ס"ל דריחויא בעלמא היא ולא ס"ל הריוק בין לא יושים ולא יתן. והיוצא מחוק דברינו הנ"ל רשאר פוסקים דס"ל חילוקא דרש"ס מתורצים ולא קשה עליהם מרבירי התוספתא ושפיר הביא רמ"א בס"י קנ"א ב' הרעות וכתב ונהנו להקל כסברא ראשונה רהיינו דביכול לקנות ממקום אחר מותר למכור לו.

אך הש"ך שם חולק על הרמ"א ופ' שיש חילוק בין ישראל לנכרי ומוסר דישאל וראי כיון דצריך להפרישו בכל נזנא אסור מרבנן (וע' מנ"א ס"י שמ"ו) ובחשובות חות יאיר ס"י כפ"ה הקשה על הש"ך עי"ש. והנה הנאון מהר"י עטלינגער בשו"ת בנין ציון ס"י מ"ו מחלק חילוק אחר דרדקא להושים להעובר האיסור מרם יעשה האיסור בזה יש חילוק אם יכול מעצמו להביא לו האיסור או לא שאם יכול להביא לו האיסור גם בלא שיושים לו אז אפ"י מרבנן מותר אבל אם בשעה שעושה האיסור יכול להפרישו ע"י שלא יושים לו זה וראי אסור מרבנן שאסור לסייע ירי עוברי עבירה עכ"ל והביא רא"י מע"ז דף ג"ה ע"ב דחנן אבל מוליכין עמו חבית לנת אף שבוה מושים לו החבית שיתן בו היין ומסייע לו לעשות בטומאה, ומה מוכיח דאין אסור רק לסייע לו בשעת עבירה עצמה.

וכשאני לעצמי אני מבין הרא"י שהביא הא שם פירש"י וז"ל אבל מוליכין עמו חביות ריקניות לנת ומביאין עמו חביות מלאות מן הנת דאין כאן עבירה דמאחר שננטמו בנת מותר לתת היין בחביות טמאות עכ"ל. ומשמע דבשעה שמוליכין החביות ריקניות לנת נמי כבר נטמא היין בנת ואין כאן עבירה, והולכת החביות מלאכה אחרתא היא רומיא דהולכת פת לפלטר דסיפא. אבל לכאורה סברת בעל בנין ציון חלו' בפלוגתא דרש"י ותוס' לקמן ריש דף נ"ו ע"א דרש"י פירש ואין בוצרין וכו' משום דגורם טומאה הוא אבל תוס' בדף נ"ה ע"ב ד"ה אין בוצרין פירש דבצירה עם ישראל איכא חרתי רמסייע ירי עוברי עבירה ועור שגורם טומאה וכן כ' תוס' בדף נ"ו ע"א ד"ה ואין בוצרין דטעמא דאין בוצרין משום סיוע, וא"כ רש"י דס"ל דבבצירה ליכא משום מסייע ירי עוברי עבירה אית לי' דרדקא דרייכה רמסייע בשעת עבירה (כמ"ש רש"י דף נ"ה ע"ב ד"ה וישאל) איכא משום מסייע ירי ע"ע אבל בבצירה רלא נעשה עבירה בשעת בצירה אף דאח"כ נעשה העבירה ליכא משום מסייע ירי ע"ע. אבל לש' תוס' גם בזה דהעבירה נעשית לאחר מכן איכא משום מסייע ירי ע"ע. ותמהני על הנאון בעל בנין ציון שלא הביא הך פלוגתא דרש"י ותוספות. והנה לכאורה לפי שיטת תוס' ליתא לסכרת הבנין ציון (וראיתי בלחם סתרים שפי' דבבצירה לחוס' הוי מסייע לגורם טומאה וא"א לפרש כן בתוס' נ"ו ע"א ד"ה ואין בוצרין). אמנם כרי להצדיק את הצדיק מעיקרא אמרתי לישב סברתו גם לש' תוס'. דתוס' דף נ"ו ע"א ד"ה שמותר הביאו בסוף שרבינו יהודה מצא פי' אחר שפי' בשם רש"י ראין בוצרין עם ישראל משום דכאן גורם

טומאה אסור משום רוראי ישתה טמא. ובוה נ"ל ליישב מה רקשה לכאורה רפירוש התום' נסחר מירושלמי שהביאו התוס' לעיל מינ' רפריך ממחנה רניטין רחנן בוררת וטוחנת אברייא רחני לא בוררין ולא טוחנין עמו ומשני כאן בלוחת כאן בשאינו לוחת פ' בשאינו לוחת ולא הוכשרו בוררת וטוחנת, וע"כ טעמא משום רעתה אינו עושה עבירה ואף רחעשה לאחר מיכן בשעת לשה מ"מ קורם לכן לא הוי מסייע יע"ע, וא"כ אמאי אסרינן הכא אפילו בצירה משום רעושה עבירה אח"כ בשעת רריכה, אבל לפי מה שהביאו תוס'. בשם רש"י לק"מ דכתבו וז"ל אבל בישראל רשע עובר עבירה הוא שסופו לשתחו טמא ורריכתו לכן עומרת הילכך אסור לסייעו עכ"ל ולפ"ו י"ל גם לפי' התוס' דרוקא היכא רוראי יעשה עבירה שהרי בשעת רריכה וראי יטמא היין אסור לסייע אפי' קורם לכן, אבל בבוררת וטוחנת אין כאן וראי עבירה רשמא תלוש במי פירות ולא חטמא העיסה, על כן מותר לסייע קורם לכן. והשתא לא קשה על הכנין ציון רמיירי נמי בגזנא ראינו עושה בוראי העבירה ושפיר כתב דקורם לכן מותר לסייעו.

וע"פ סברא הנ"ל בצירוף סכרת הריטב"א שהבאתי לעיל התיר הנאון מחרי' עטלינגער להרפים ספר אצל סרפים נכרי שיש לו פועלים ישראלים שעושים מלאכה בשבת כיון שאפשר להם לעשות מלאכה בלא שיתן להם וגם אין שואלין בפירוש לעשות מלאכה בשבת. ובכלל כ' שם וז"ל והיוצא להלכה רליתן ולהושיט איסור למי שאינו יכול להביא לו בעצמו אסור מראורייתא משום ולפני עור וגו' אבל היכא רמצי להביא לעצמו אע"פ שאפשר שעל ידי שמושיט לו מרבה באיסור מותר אפי' מררבנן אכן לסייע לו בשעת עבירה או היכא רחבע הרבר בפירוש או ליתן לתוך פיו אסור אפילו באיסור מררבנן אפילו אם בעצמו היה יכול להביא האיסור ובכל זה אין חילוק בין ישראל למומר עכ"ל.

ועתה נפן לנירון דירן. הנה יש כאן כ' חששות משום מסייע ירי עוברי עבירה: א' מפני שהאחים היראים נותנין כספם למסחר אשר נפתח בש"ק, ב' מפני שהם עצמם עוסקים באותו מסחר ומסייעים בעסק בימות החול, והנה כמה שנוגע לחשש האחרון הלא מעשים בכל יום שאנשים יראים נותנים בניהם לבית מסחר יהודי שאינו שומר שבת ודי להם בזה שנותנים רשות לבנם לשבות בשבתות וי"ט, ואין פוצה פה ומצמצף לומר שהיראים שעוסקים באותו בית מסחר בחול הם מסייעים ירי עוברי עבירה. ואף שיש לומר שהיראים הללו לא עפ"י גדולי הפוסקים עשו זאת, מ"מ אני רניל לומר הנח להם לישראל אם אינן נביאים בני נביאים הם, ובוראי עשו ואח בהיתר. וע"כ טעם ההיתר כמ"ש בעל בנין ציון, כיון שאפשר למחללי שבת להשיג משרתים עוסקים במסחרם כרצונם ואינן צריכין ליראים, ואדרבה הן עושין טובה עם היראים רמשרתים שאינם יראים יעברו גם בשבת וי"ט, ועוד שאינם מסייעים בשעת העבירה עצמה בשבת אלא מקורם לכן בחול, ועוד בה שלישיה שהעסק שהם עושים בחול אינו רבר שוראי ינמר בשבת שנחשוש לומר שהם מסייעים דברר שכוראי יעשה בו חילול שבת, ועל כן אין כאן שום איסור.

אלא רהיה קשה לי רהלא שנינו בסוף פ"ה רשביעית ופ"ה רניטין וכולם לא אמרו אלא מפני דרכי שלום ופ"ה הברטנורה לא החירו להשאיל כלים ולסייען בלא שעת עבירה עצמה אלא משום דרכי שלום עכ"ל חוינן ראי לאו מפני דרכי שלום היה אסור לסייע אפילו בלא שעת עבירה, וחתם

נ"כ אין וראי שיעשה איסור שהרי כחשוד מיירי (וע' תוס' ניסין ס"א ע"א ד"ה ר"ש). ומתחילה היה נ"ל לומר רבנן דירן דהוא שעת הרחק (וכן בגירון דיראים שעוסקים במסחר של מחללי שבת) שכל פרנסת היראים תלוי בזה נ"כ מותר כמו מפני דרכי שלום, ושוב האיר ר' את עיני ומצאתי שכבר ישב על מרובה זו הנאון מרר בעל כתב סופר בח"ד סי' פ"ג, והוא מתנבא קצת כסגנון אחר עם בעל בני ציון וכ' רבנותו איסור למומר הגם שידוע שיאכל מ"ם בשעת נתינת ערין ליכא כאן שום אחלחולא ראיסור ואינו מסייע לו כלום בשעה שעושה האיסור כנ"ל והוא חילוק נכון עכ"ל ואח"כ כ' וז"ל ולא חיקשי חרי גם שלא בשעת עבירה אסור לסייע ומפני דרכי שלום דוקא התירו י"ל שאני התם להשאיל כלים או לברור ולטחון כולם סיוע שיש בה ממש הן שצריכים לאכילה וא"א בלא"ה, וצ"ל ראפשר לה להשאיל ממקום אחר ראל"ה הוי לפני עור ומ"ם אסור משום סיוע שצריכים לטחינה ואפ"ה וכדומה ולולי משום דרכי שלום גם זה אסור, וסיוע בשעת איסור דחמיר לא התירו אבל בנותן למומר איסור ויכול ללקחו בלא"ה אין בסיוע זה צורך ותיקון ותועלת לאכילה עצמה וסיוע כזה מותר, ובשעה שעושה האיסור ס"ל לרא"ש ותוס' גם סיוע כזה אסור מק"ה דחייב להפרישו וכו' עכ"ל. — ולפ"ז אפילו אח"ל רצורך פרנסה אינו מותר במפני דרכי שלום מ"ם ברוב פעמים העסק בחול אינו צורך ותיקון ותועלת למלאכה רשבת ולכל הפחות יש לחלות דלא יסייע עסק כזה למלאכה של שבת כמו דתלינן בע"ז רף מ"ו ראימר לשחיטה זבנה, וע' בשו"ת עין יצחק להנאון סקאזנא חא"ח סי' י"ג.

ועתה נפן לחשש הא' שהאחים היראים נותנין כספם למסחר אשר נפתח בש"ק, ואף שבוראי אין רצונם ליקח שכר שבת (זהו וראי אסור), מ"ם נתינת המעות לעסק לכאורה הוי סיוע שיש בו ממש ואפשר דאסור. אמנם לאחר העיון גם זה אין לחוש דהא המעות להוצאת ניתנו, ומכש"כ בגירון דירן דהכסף כבר מומן רב הוא במסחר וא"א לומר רבכספים של היראים נעשה מסחר בשבת, ואדרבה ברבנן אמרינן יש ברירה, ויכולים לחלות רבכספם של האחים היראים נעשה העסק כימות החול, ומה שנעשה בשבת נעשה בכספם של הפושעים, ובפרט כיון שאין היראים לוקחים שכר של שבת יכולים לומר כספנו לא יהיה נצרך למלאכת שבת. וע"כ גם אני מסכים להיתר ידירי מהר"ם האראמיטץ שיוכלו האחים להשאיר את מעותיהם כמו שהיה עד עתה, אך יעשו באופן שלא יבוא להם ריוח מעסק דשבת. ואם אינם יכולים להבחין כמה הוא ריוח של שבת ינכו כחלק שביעית מהריוח ויקחו חלקם מהנשאר וכמו שנחבאר בא"ח סי' רמ"ה סעיף א' (ובג"ד ינכו שחוח מפני ה"ט).

עוד נ"ל מעם אחר להתיר לאחים הנ"ל להשאיר את כספם במסחר עפ"י מה שחירש הנאון בעל שערי תורה בח"ב (על דיני חזקה) כלל מ"ב אות י"ט דלא שייך לפני עור רק כשעושה מעשה אבל לא בשב ואל תעשה ואחריו החזיק בספר שו"ת מחנה חיים ח"ר סי' מ"ו, ועי"ש שהאריך (ועי"ש גם כפי' מ"ה החקירה אי איכא לפני עור בהוספה רשיף נ"כ לגירון דירן). והנה אם בלפני עור דאורייתא מותר בשב ואל תעשה מכש"כ במסייע ידי ע"ע רבנן. ולפ"ז אף שאין אני מחיר ליתן עור מעות חרשות, מ"ם אם מניחים קצת מריוח שלהם בבית המסחר ולא יקחו אותה והאחים האחרים יצרפו אותו הריוח להקרן, ויתנו להם גם ריוח מאותן הרוחים יש להתיר כיון דאינם עושים מעשה אלא מניחים המעות ע"י שב ואל תעשה. גם זה נ"ל

להחיר אם יסכים עמי עוד מורה הוראה מופלג. — ולענין שאר הרברים ודאי יש להם לעשות כהוראת מהר"ם האראוויטץ שהאחים היראים לא ישארו בראש הבית וגם את שם אביהם הצדיק ו"ל, שהוא שם הפירמא מיום הוסדה, צריכים להסיר מן הפירמא.

אחר שכחתי הנ"ל ראיתי בספר אורחות חיים סי' רמ"ה אות ב' בשם ש"ת בית היצור סי' ז' באחד ששכר דאמפפוענימאשינע ובחוכה רחיים נ"כ ונשחחף עם שוחף א' אשר הוא פוקר ומחלל שבת בפרהסיא והפירמא הולכת על שניהם, ובעת ההשחחפות התנה עמו בראשונה לשמור שבת כהלכתו אבל לאחר שנחקשרו בכתב שוחפות עשה הפוקר כחוקת היר מלאכתו בשבת וכ' שם רעתו כזה שיבטל השוחפות עם שוחפו הנ"ל ואח"כ יחזרו להשחחף ויתנו כחילה שחציו מהשכוע דהיינו כיום א' ב' ג' וחצי היום ד' ה' י' להשומר שבת וחצי ה' מיום ד' וה' והשבת ית' להפוקר וכל אחד יעסוק בעסק לשלם להפועלים כמ"ש בש"ע כאן לענין שוחף עכ"ל. ואם א"א לעשות כן נוכל להחיר עפ"י הרחק שישכיר חלקו מן השבת להאומן עכ"ל כאומן שהעכ"ל ישלם להפועלים וכל ההוצאות מחלק העכ"ל וההכנסה מיום השבת ית' כולו לעכ"ל רק העכ"ל יתן לו דבר קצבה עבור השכירות זה כמו דמחירין לענין מכס עכ"ל, ואין ספק זה תחת ידי לעין טעמו ונמוקו. — אחר כך כתבתי דכיון דא"א לעשות לשנות שם הפירמא מפני שהשוחפין לא ירצו לעשות זאת בשום אופן והאחים הצדיקים אין בידם לכופו לזה אזי עפ"י טעמים הנ"ל יש להחיר אך בלא שנוי שם הפירמא כיון שא"א בענין אחר, ואין האחים מחוייבים לעשות לכבוד אביהם אלא עד מקום שירם מנעה.

ל"ה

ש א ל ה :

איך בין זייט רעם ערומען יולי שנה זו פראקוריום דער פירמא גוואטאז בעניאמין אין האמבורג. ריע פירמא אונטערהאלט איין טעכנישעם בירא, זעלכעם ריע פערטערעסונג סעהרערער רייטשען מאשינענפאבריקען זאהר ניממט אונד פיר ריעוע ריע אבשליסע פאן מאשינענליעפערונגען הער ביפיהרט זאזיע ריע אויפשטעללונג זאלכער מאשינען אונד ריע אוספיהרונג אינדוסטריעללער אנלאגען איבערזאכט. ריע אייננאמען דער פירמא בער זטעהען אין רען פראוויאטאגען, זעלכע ריע פאבריקען פראצענטואל צור קויפ-זומע פערניטען. אינהאבער דער פירמא איזט ביו צום 15. יאנואר 1911 הערר גוואטאז בעניאמין. פאן ריעועם טאגע אן געהט ריע פירמא אונטער ביבעהאלטונג דעו נאמענו דורך בערייטו אבנעשלאססענען קויפערטראג אן מיך איבער. הערר בעניאמין (יורע) שידעט מיט ריעועם טאגע פאלליג אויו דער פירמא אויו. ריע פארטאזארענדע בעשאפטונג מיט אין אויפיהרונג בעגריפפענען אינדוסטריעללען אונד בייליכען ארייטען מאכט עו צור אונאב-זענבראען נאטענדינקייט, דאז בירא אס זאגנאבענר אונד רען איוראעלי-טישען פיערמאגען געאפפענט צו האלמען.

ריע בייליכען ארייטען זעלבסט זענען פאן אנגענומעללעסען דער פאבריקען פערריכטעט; עו האגערעלט ויך אלאז נור דארום, איינען מאדוס צו פינרען, זעלכער אהנע פערלעטענע דעו רעליגיאנזענעטצעס ריע בעשימצונג דער פאן דער פירמא גוואטאז בעניאמין געהאלטענען ביראנאגענומעללעסען ער-מאגליכט. דער אבשולס דעו היערצו נאמינען בעטייליגונגנופערטראגען קאנאטע

מיט רעם בערייטז אין רעם ביראָ אָנגענומעללטען בוכהאלטער העררן מ.
(נאָטירליך נאכטירע) אָדער מיט איינעם אויסערהאלב דער פֿירמאָ שטעהענערען
העררן נ. הערבייגעפֿיהרט וועררען. ריע בעטייליגונג קאָנטע אין פֿאַרם איינער
פּראָצענטאָלען בעטייליגונג אַם ריינגעווינג אָדער אין דער אויזאָהלונג איינער
יאָהרליכען פּוישאלוממע ערפֿאַלגען, צו וועלך לעצטערעם איין יוך נאָך רעם
בילאָנצערנעבנים ריכטענדרער פּראָצענטאָלער צושוסם אָדער אַבשטריך טרעטען
ויררע.

ת ש ו ב ה :

כ' הח"ס א"ח סי' נ"ח שמתיר להשתתף עם נכרי בחנות למכירת מלח
באופן שהנכרי הניח חמשים והובים לתוך השותפות להיות לו חלק מה בנוף
המלח וגם מושכר הוא בקבלנות שבכל ימי השבוע נוטל מכל ככר מלח שהוא
מוכר סך נ' פנים. וכ' שב שעי"פ מ"ש המ"א כיון שיש לנכרי חלק בו
לא חיישינו למראית עין וטעמא כיון דשרינן במכס כה"ג (ע"י קבולת) אפי'
בלא שותפות א"כ עכ"פ בחנות דאיכא נמי שותפות ומכ"ש בשותפות כעין
שכ' הר"ן (ושכן פסק הרמ"א) רבכל השבוע עושים ביחד הישראל והגוי
ובשבת עושה הגוי לבדו דלהר"ן מותר להדיא א"כ פשיטא דשרי עכ"פ בקבולת
ובהכלעה ע"י שבכל ימי השבוע נוטל מכל ככר כך וכך. וכ' עוד שם דלא
התיר אלא דוקא כשהשותפות עיקר אם מעט אם הרבה ושכר קבולת הוא
להיתר שבה אבל אם הקבולת עיקר דהיינו שהוא באמת משרת שלו והשותפות
נעשה משום היתר שבת קשה לסמוך דוראי איכא מראית עין כדמשמע
מלשון המ"א סי' רמ"ה סוף ס"ק ח', עכ"ד הח"ס. והטעם דלא חיישינו
בשותפות משום רמ"ע כ' מר"ר מהר"ם שיק סי' צ"ו ובס"י צ"ט דגוי מפעא
פעו שיש לו שותפות (כדאיהא בחולין קל"ג ע"ב). ומ"מ מצריך חל"ס
שיחפרסם השותפות לכל באי שער עירו (וע' מ"ש מהרמ"ש סי' ק"ה הטעם
למה לא סני ל' לח"ס בשותפות לחור, וזה שייך גם בנר"ד) וכדומה לזה
כתוב בשואל ומשיב מ"ר ח"ג סי' צ"ב דיש היתר בשותף משום דסתם
גוי מפעא פעו וכל דהרבך אמה לא שייך מ"ע כמ"ש ה"ה והובא בס"ז
סי' רמ"ג סק"א דלא שייך מ"ע כל שאלו יחקר יתורע לו האמת שנעשה
שותף וכ"כ בש"ע של הרש"י סי' רמ"ה סעיף י"ג וי"ד רבשותפות מותר
אפי' בפרהסיא ואין חוששין למ"ע. והנה מדברי הח"ס נראה שהשותף א"צ
להיות לו כל שכר שבת וי"ט שהוא לערך אחר משה או אחר מחמשה
מכל הריחוק של העסק. וכ"כ בפירוש בשו"מ בכמה דוכתי וז"ל בחשובה
הג"ל מ"ר ח"ג סי' צ"ב והנה אירע שהיהודים שכרו ברעננהויו מאדון
וצריכין לשרוף בשבת י"ט או שאר מלאכות ... והנה היהודים לקחו האדון
עצמו שהשכיר להם הברעננהויו שהוא יהיה שותף עמהם בהעסק אחר ממנה
דחיינו 1 פראָצענט) ... והנה הרב הנאון אבדק"ק צאנז פסק על היתר זה
דלא הותר שותפות בתנור אלא היכא שהגוי השותף מעמיד הפועל והפועל
עושה בשביל חלק הגוי אבל הכא שהיהודים שכרו פועלים והפועלים כמעט אין
מכירין אלא להישראל מה בכך דיש להאדון שותפות מ"מ על שם הישראלים
עברו (א"ר הנאון מצאנו) וכ' על זה בעל שו"מ ולא ידעתי מהו שח דהא
כל שיש להנכרי חלק איכא מצד הנכרי מותר להנכרים לעבור ומה בכך שהנכרים
חושבים שאין כאן שותפות נכרי רק עושין בשביל הישראל מ"מ לא גרע
מהערמה דשרי מדרבנן (אח זה לא הכנתי ראסור משום חלול השם אח"כ

ראיתי בח"ס סי' נ"ט דהאירנא ליכא משום חלול השם וע' מהר"ש סי' צ"ו כמ"ש
המג"א נבי בני בית). וכ' עור אח"כ דאם מקבלין הארון המשכיר להיות
שותף פשיטא דמותר דאם לא יהיה שותף או לא יוכלו לעשות בשבת ופשיטא
דלא יתנו כי"כ בעד חברענגנהויו א"כ פשיטא דמיקרי שותף נמור דהא נחא
ל' והפועלים ודאי עושין אדעתא דהאדון. אמנם השו"ם הורה שיכולין ליקח
המייססער מהברענגנהויו שיהיה שותף כפי הסך הנקצב לו או שיקח חלק
מהירוה ויכול להיות אפילו אחת מיני אלף והברירה בידו איזו שרצה ויכתבו
זאת בקאנטראקט מפורש (כמו שכתוב בסוף סי' ר"ה לה' מקואות ועור
נרפס בס' נזר ישראל מחרש). וא"כ כנ"ד אם הבוכהאלטער הוא שותף
באותו אופן שכתוב בקאנטראקט של בעל שו"ם יש להתיר (ובלכד שיתפרסם
השוחפות), ובפרט כיון שהוא הפ"מ וכל העסק יתבטל אם יוסגר הבירץ בשבתות.
ובזה במכס החירו אפי' בקבולת בלא שוחפות, ואף ר"ש במכס גם סעם
דהוי כמציל מירם, מ"ס עכ"פ בשוחפות יש להתיר כאן. ואולי יש עוד
סברא כאן עפ"י מ"ש הנובי"ת סי' כ"ס והובא ג"כ בשו"ת ח"ס הנ"ל רבחנו
ליכא אלא איסור רבבנן. ואע"ג דכותב ג"כ מ"ס הכתיבה לא איכפת ל' לישראל
(וכ' עור ר"ש לצרף דעת רמ"א דכתב גלחות הוי רבבנן). והנה כנ"ד עיקר
העסק הוא הספרות וזה ודאי אינו אלא מרובנן, ואף שכותב ג"כ מ"ס לא
איכפת ליה לישראל אם כותב כמחש"כ ואינו נהנה מהכתיבה כי אם מהספרות
ובפרט בזמננו דגם למקומות רחוקות אפשר לקנות ולמכור בפה ע"י המעלעפאָן.
ואף שכמעלעפאָנירען הוא מבעיר עלעקטרישע פֿונקען, מ"ס זה הוא
דבר שאינו מתכוין ואף דהוי פ"ר מ"ס באמירה לגוי לא קפדינן אפ"ר
(ע' מג"א סי' רנ"ג ס"ק מ"א וסי' רע"ז סק"ז), ועור דהוי פסיק רישוי' דלא
איכפת ל' (ע' סי' ש"כ סעיף י"ח). ומעתה בעל העסק אינו מקפיד אי הגוי
לא יכתוב בשבת ויכתוב הכל בפנקס כמחש"כ, ומה שהנכרי כותב בשבת
מדתה עצמו הוא עושה, כל זה כתבתי לרחוקא מילתא אבל לפי שהבאתי
לעיל גם בלא"ה מותר אם הגוי שותף ונוטל בקבולת דהיינו מכל
מאה מארק שירויה העסק ר' או ה' מארק. אמנם מטעם כמס אני נמנע
מלפסוק היתר לפתוח חנות בשבת. אשר על כן כתבתי זאת להלכה ולא למעשה,
והרב רמא יראה זאת אם לרחק או לקרב.

אחרי אשר כתב השואל שאינו יכול לפרסם בהאנדעלורעניססער כתבתי
לו הערות האלה: ע' ח"ס ח"מ סי' קצ"ה. ע' תורת שבת ס"ס רמ"ו סי' ק
י"ב. אם צריך להיות שוחפות בחנות ובסחורה ע' מהר"ש סי' צ"ט,
שו"ם מ"א ח"ב סי' קע"ח: וכאן נחפרסם הרבר שהארון שותף וגם נעשה
קאנטראקט פֿאַרמליך. שו"ם מ"א ח"ג סי' נ"ה: ויעשו בערכאות שהוא
שותף, שו"ם מ"א ח"ב סי' ס"ט ויכתוב בערכאות כן. ח"ס א"ח סי' ג"ה
ובתנאי שיתפרסם השוחפות לכל באי שער עירו. שו"ם מ"ג ח"א סי' ש"ז
וזה יעשה כתב בריניהם וזה יהיה נעתק בבית האופים או מבחין למען ידעו
כי יש להבע"מ חלק בזה. שו"ם מ"ר ח"ג סי' צ"ב: בענין העמרת בנין
לקבל הבע"מ שקורין מייססער להיות שותף ויכתוב בהקאנטראקט להיות
עפ"י נמוסם שותף נמור ראו שרי... וכאן כיון שנכתב הקאנטראקט בערכאות
כפי נימוסי הקיריה היתר שלו שיעשה שותף ומותר וכמבואר סי' רס"ז דמעלה
בערכאות לפרסומי מילתא... לענין עבודה בשבת... וזה השמר קאנטראקט
יפרסם ויחלה בהבית שעובדין בו למען יתגלה ויתראה אמנם הקאנטראקט
יהיה כלשון לעז ובאופן היותר מועיל בריניהם. סוף ספר דו"ה: לעשות

שטר שותפות עם עכ"ם והעכ"ם יהיה האומן של האפאראט... ויפרסמו על כותלי האפאראט שנעשה בהיחר. שו"מ מ"א ח"ב סי' ס"ו: כיון שעושה שטר עמהם ומפרסמין הדבר ליכא משום מ"ע. ב"י ס"ס רמ"ה בשם מורו מהר"י בי רב אלא שהצריך להעלותו בערכאות ולכתוב שם כן ומסופק הב"י מאיזו טעם: ראלו לענין האיסור אפי' בינו לבין עצמו מותר... לחוש לדברי האוסרים... על סמך הפקר בינו לבין עצמו ולפיכך הצריך ערכאות לפרסם הדבר.

ל"ז.

געוועללשאפטספערטראג.

מהרב דהאמבורג מוה' מרדכי עמרם הירש וצ"ל.
י. (יודע) אונד נ. (ניכטיווע) עראפפנען אלס געוועללשאפטער ראן געשאפט. נאך פעראברענגט שטעהט ער דעם נ. פריי, צו זיינעם אייגענען נוסצען אונד פארטייל אן דען וואננאבענדען אונד יודישען פאסטען אים גע- שאפט סאטי צו זיין. נאך אבלייף דען בירגערליכען יאהרען ווירד אברעכנונג געהאלטען אונד ערהאלט י. 80 פראצענט פאם ריינגעזיין אונד נ. 20 פראצענט.

י. דארף פאן נ. ווערער אין דער צייט דער געוועללשאפטסווייער נאך נאך אבלייף דערוועלבען פערלאנגען, ראסס ער דיע ריכטיגקייט זיינען גע- באהרעט מיטטעלן אידען בעשטאטיגע, אינדעם איהם י. פערטרויען שענקט אונד מיט איינעם עהרעננאראט שטעטט פאללשאפטאנדיג בערוהיגט זיין ווילל.
י.
נ.

(ע' בנין ציון סי' ט"ז וע' שואל ומשיב מהרורא נ' ס"ס ש"ו).

איינען אנדערען גען. פערטר. פנל. אין רו"ה ה' מקואות.
ומה ששאל מר אם בשטר מכירה שנעשה בשביל שבת צריך לעשות נאטאריעללע אבמאכונג או סני במוכר בינו לבין עצמו או לפני כ"ד, ע' מה שהביא ב"י בס"ז רמ"ה בשם מורו מהר"י בי רב דצריך ערכאות לפרסם הדבר. ואולי אם אי אפשר סני בינו לבין עצמו ויפרסמו הדבר באופן אחר. וכמדרמה בפאבריק של הירש פרסמו הדבר בביהכ"נ.

ל"ח.

ש א ל ה :

סוחר אחר יש לו נוסע (רייזענדען) שהולך לשוט בארץ למכור סחורה שלו בכל מקום שימצא לוקחים והוא מקבל סך קצוב מישראל עם הוצאות שהוציא וע"י שנה בש"ק וגם ביום א' ובחגים ובאיריהן השליח הזה מתעסק הרבה ברבדים בטלים ויש לישראל הפסד עי"ז, ועתה הסוחר שואל שאלתו אם יכול הנכרי גם להתעסק גם בשבת וי"ט במכירת הסחורה אם יקבל גם מקצת שכר מכל הרווחים אשר ירויח בכל השנה כדי שיהא נכרי אדעתא דנפשי' עביר, והנה בכאן יש חשש גם משום מראית עין, ואף שאינה מלאכת מחובר מ"מ הוא נושא ונותן במקום ישראליים בשליחותו של ישראל וגם עם ישראלים מחללי שבת בעוה"ר ויש לאסור עפ"י סי' רמ"ד ס"ד.

ת ש ו ב ה :

איחא בסי' רמ"ה מותר ישראל ליתן סחורה לנכרי למכור אם קצץ לו שכר
ובלכר שלא יאמר לו מכור בשבת, ונאמר רב ר' זה ונשנה לקמן סי' ש"ז
ס"ד. וראיתי בספר ארחות חיים בשם שו"ת לב חיים שלמר מרבני מג"א
כאן בישראל הנותן מעות לעכו"ם להתעסק בחנות העכו"ם לברו רמותר לפתוח
החנות בשבת עכ"ל. אך אין ספר זה כירי לעיניו. וראיתי בשו"ת נוב"ת
סי' כ"ט שרעתו אינו כן רזה שמותר לישראל ליתן סחורה לנכרי שם אינו
קובע החנות וכשימכור קודם השבת לא ימכור בשבת אבל המושיבו בחנות
מושיבו למכור בכל יום ולא שייך לומר רלא איכפת ליה לישראל אם מוכר
היום או למחר רוראי איכפת לי' שימכור היום וגם למחר והרי זה רומה ליום
השוק וכו' עי"ש. הוצא לנו מזה רגם בנירון רירן בלא שותפות הנכרי מרינא
אסור דהוי כאומר לו בפירוש שימכור בשבת. — אמנם הנוכ"י מתיר שם
בפשיטות (אי לא משום מראית עין) בפסק הישראל עם הנכרי ליתן לו מכל אלף
שימכור דבר קצוב אפילו פרוטה רכיון שיש לנכרי ריוח כמה שנמכר ארעתא
רנפשי' עביר. אולם גם הוא חושש שם משום מראית עין כיון שהרבר מפורסם
שהמסחר של ישראל. והנה הנוכ"י הכניס עצמו שם כפרצה רחוקה למצוא
היתר וכל מה שכתב שם שייך גם בנירון רירן, וא"כ אין לי לחרש הרבה ואולי
בנירון רירן הוא עריף יותר משום רהנוסע אינו מוכר לא בכסף ולא במשיכה
רק מרבר רברים וכושרל הקונים שיחפצו לקנות ויעשו בעשטעללונג, ואף
שכותב בפנקס שלו, כל זה עושה לעצמו כרי שלא ישכח הבעשטעללונג. ואפשר
עור לומר כיון ראינא גם פראוויזיאנסרייוענער הרואה יאמר כי הוא זה ולא
יחשדנו. מ"מ כתב הנוכ"י לבסוף וז"ל: זה הנראה לענ"ד להלכה ולא למעשה
רק משום שהיה שם חשש הפסד אחריות היה מתיר. ואף שכתב המג"א
סי' רמ"ה ס"ק א' וה' רהואיל ויש לנוי חלק ושותפות בו לא שייך מראית
עין וכתב מהר"ם שיק א"ח סי' צ"ט טעמו כיון רהנוי עוסק בו גם בימות
החול מידע ירעי ומסעי פעי, מ"מ בנירון רירן נרע רבשלמא התם הנוי יושב
בחנות ומוכר סחורתו לכל מי שבא ואינו מודיע שמוכר בשביל ישראל,
אבל בנירון רירן הנוסע בא ואומר: אני שליח של פירמא פלוניא וכו' — ואם
בא אל ישראל מחלל שבת הוא מתהולל ואומר: ראו איש פלוני החסיר שעושה
עצמו כאילו שומר שבת והוא שולח שלוחו אלי בשבת לעשות לי אפפערטע
ומה ביני ובינך? אני אומר בפירוש שאינו שומר שבת, והוא מרמה למקום
ח"ו ועושה מלאכתו ע"י נכרים. זה אינו רק מראית עין, אלא ח"ו חלול השם,
אשר ע"כ בוראי אם הוא רבר נחוץ כל כך שאין הסוחר רירן יכול לחיות את
עצמו בלא זה יש לצרר להיות, אך בתנאי ששלוחו לא ילך בשבת אצל ישראלים
וצריך להזהירו על ככה באזהרה, שאם ישמע שהלך פעם אחת אצל ישראל
בשבת, ישלחנו חיכף מסחרו. אך אם אין הרבר נחוץ כל כך אין להתיר
בשום אופן. כי יש לחוש, שכל הסוחרים יעשו כן, ויקצבו לנוסעים נכרים
מעט מכל אלף ויעשו מסחרם ע"י נוסעים נכרים. ולא זו בלכר שיערימו בזה
לעשות מסחר בשבת, אלא שבני ישראל לא ימצאו מקום בשום מסחר,
כי כל אחר יעשה מסחרו ע"י נכרים, וכבר צעקו אנשי חברת „שומרי שבת“
על ככה שע"י היתר ע"י שותף נכרי, בחורי בני ישראל נשארים בלי מחיה,
אשר על כן אם הסוחר אפשר שיחיה את עצמו בלאו הכי לענ"ד אין לפסוק
לו היתר.

לי"ח.

ש א ל ה :

אין מאַן ווילל זיינעם רייענרען אין געשאַפט פֿערקויפֿען, ראָז ביוהער
אַם ש"ק געשלאָסען וואָר. $\frac{6}{10}$ רעו קויפֿפרייעס זאָלל זאָפֿאַרט $\frac{4}{10}$ אין
יאָהרעסראַטען בעצאָהלט ווערען, אָהנע פֿערצינונג אין דער צווישענצייט.
דע פֿירמאַ וואָרע געאַנדערט אין נ.נ. נאָכפֿאַלגער. דער קויפֿער פֿער-
לאַנגט אַבער, ראָסס דער פֿערקויפֿער נאָך 10 יאָהרע אים געשאַפט געגען
פֿיקאָם בלייבט, אונד ווילל ראָז געשאַפט אַם שבת אָפֿפֿענען. דער קויפֿער
איזט יודע. איזט ראָז געשאַטטעט, אָדער געהט משום מראית עין אָן, אונד
זונען עו נישט געשאַטטעט איזט, איזט עו מוחר, וועגן דער קויפֿצינו זאָגליך
כ"י דער איבערגאָבע רעו געשאַפטעו בעצאָהלט ווירד?

ת ש ו ב ה :

נלעגנ'ר רפשיטא ראין כאן משום מראית עין, רהא כולי עלמא ירעי
רמכר לו את העסק ואינו אחראי על מה דעבר הלוקח, רק השאלה היא
אי הוי מסייע לעוברי עברה, וכבר כתבתי בענין זה בספרי זה בס' ל"ר
ראין כאן משום מסייע, כיון דהיהודי יר' אינו מסייע למלאכה השבת
כלל ועושה רק בחול כרי לקבל שכרו הקצוב. ואם לא יעשה הירא מלאכתו
נ"כ הפושע יחלל שבת, ולא הוא גורם או מסייע שהפושע יחלל שבת. עיי"ש
שהאדרכתי והבאתי ראיות מפוסקים הרבה.

ל"ט.

ש א ל ה :

באה לפני שאלה הלכה למעשה שצריכה עיון גדול אעפ"י שזכיתי לעיין
עם חברי הרבנים רפה עכ"פ הנני אציע לפני ר"ם נ"י ובקשתי ממנו לרלו
לי רעתו הצלולה במקום האפשרי כי הרבר הבא לפני בימי חג הסוכות שע"ל
נחוץ מאד ובתחלת שבוע הבע"ל יובא לגמר לפני הערכאות. — בעל הבית
רפה שהוא י"ש באמת (אבל הוא בכלל עם הארץ) קנה שרות בחים ובהמות
(לאַגרווירטשאַפּטונס) ורצונו לעשות שם כל העסקים הנעשים שם כירוע
ורצונו לעשות הכל ע"פ ר"ת, לענין מלאכה שרה ושבתת בהמה בש"ק (ואח"כ
גם לענין פסח), והתקונים נזכרים בא"ח ס' רמ"ו אבל כל הצדדים הנאמרים
שם א"א לעשות בקל ובפרט ע"י איש שהוא בכלל ע"ה כנ"ל חוץ מצד ב'
(אשר לוקח מחשבות רשב"א) אבל מצאתי חקון בס' משנה ברורה מורכ
ישראל מאיר ראדן נ"י (הנרפס קודם איוה שנים בק"ק ווארשא) וחי"ח מארץ
רוסיה שהוא עד נאמן לכך אמר לי שעושים כן בארץ מולדתו וגם הרב יצחק
כלאווער זצ"ל מעיר פעטערסבורג עשה בעצמו חקון זה: שיקנה לנכרי כל הבהמות
בחול במכירה נמורה ויתן לו על זה אויפגאָב ויתר רמים יוקוף לו כמלוה ויעשם
אפוחיקי לישראל שיהי' בטוח במעותיו והנכון שיעשה ענין המכירה בפני רייני
העיר שיעשה כד"ח וגם שיפורסם הרבר שלא יהי' חשש מראית העין עכ"ל
ואף ע"פ שהביא קצת מפסקים בזה בפ"י ביאור הלכה פסק כן למעשה וכעין
זה מצאתי נ"כ בס' ערוך השלחן הנרפס מחרש ואעפ"י כן לבי נוקפי כי
הנני יודע כי נגד הפוסקים להחיר הם מחמירים ובתוכם שרת מהר"ם שיק
ק"ו—ק"ט החמיר מאד לענין שבתת בהמה ולא זכר התקונים ע"כ יגלה לי
ר"ם את רעתו בזה כי ב"ס השאלה הלכה למעשה הובאה לפני ואם נעשה

חקון זה יצאנו מכל החששים בענין מלאכת ישראל ביד נכרי בשבת וכו' ומה שנוגע לאיסור חמץ גלעני"ד למכור ג"כ באופן זה ומצפה אני לחשובתו תרמה קורם שאפסוק למעשה.

ת ש ו ב ה :

אין לי פנאי לעיין ולחיות רעתי מעצמי וגם אני נצרך לסמוך על שרית תאחרונים בזה. והנה המחבר ספר משנה ברורה הוא הנאון בעה"ם ספר חפץ חיים והוא מפורסם ברוסיה לבעל הוראה שכראי לסמוך עליו אפילו שלא בשעת הדחק וגם מו"ר מהר"ם שיק בסי' ק"ז—ק"ט לא מצאתי בפירוש שחולק על היתר המכירה ורק בסי' ק"ד אוסר מטעמים המפורשים שם, וגם בעה"ם ערוך השלחן הוא בר סמכא שיכול לסמוך עליו, גם בסי' ארתות חיים סי' רמ"ג מכא ריעות מתירין. ומאסף לכל תמחנות הוא ספר נור ישראל עיי"ש סי' ע"ד ובסי' ע"ב כתוב נוסח שטר מכירה לשרה ולבהמות ומביא שם כל האחרונים המתירין ועיי"ש.

מ'

היום בא אלי אחד מקרובי, והגיד לי כי הוא סרסר (אנענט) לכית מסחר של יהודים בלונדון והותנה בינו ובין הסוחר שחייב הסוחר לשלם שכר הסרסור מכל משא ומתן עם מכירי הסרסר ובסוף רבע שנה בא החשבון ומצא הסרסר שהסוחר קנה ומכר איזה סחורה גם בשבת קרש ושלח לו מעות הסרסרות ועתה נפשו כשאלחו אם ליקח הסרסרות שהוא שכר קנין בשבת.

ת ש ו ב ה :

פשוט שמותר ליקח שכר שבת בהבלעה כראיתא ריש סי' רמ"ג, וא"כ כיון שנוטל ביחד שכר סרסרות של רבע שנה אף שיש בשכר ג"כ מה שהורווח בשבת ה"ל שכר שבת בהבלעה, ואין לומר כיון שבא לחשבון והשובר חושב כל עסק ועסק שעשה בפני עצמו שהרי ריוח יום זה אינו שוה לריוח יום זה וגם מה שעסק בשבת בפני עצמו ה"ל כנוטל שכר שבת בפני עצמו, זה אינו דהרי פסק בסי' רמ"ה סי' יכול ישראל ליתן לנכרי מעות להתעסק בהם ואע"פ שהנכרי נושא ונותן בהם בשבת חולק עמו כל השכר בשוה וכו' ופי' הרש"ז שהישראל נהנה מאליו כשנוטל גם שכר שבת בהבלעה. והנה כאן וראי ג"כ אין ריוח יום זה שוה לריוח יום אחר וכשהנכרי עושה חשבון צריך לפרוט כך וכך הרווחתי ביום פלוני וכך וכך ביום פלוני ומ"ם הו"ל שכר שבת בהבלעה כיון שנוטל הכל ביחד רמה שפורס חשבונו הוא רק להראות שנשא ונתן באמונה ויודע בכירור כמה הרויח בכל יום, ואילו היה ררך התגרים רק לכלול הכל ביחד ולכתוב בחשבונו סך הכל הרווחתי כך וכך, גם הוא היה כותב כן אלא שדרך הסוחרים לכתוב בחשבון כל פרט ופרט, אם העיקר הוא לחוריע כמה נתחייב ליתן לו סך הכל, וא"כ תו"ל נוטל שכר שבת בהבלעה. וא"כ אם יפסק אדם לומר רוח הוי כשכר שבת בפני עצמו מותר הסרסר בג"ד ליקח שכר סרסרותו, והנה הסרסר לא עשה כלום בשעת עסק הסוחר אלא קורם לכן תוא השתדל עם מכירו שיעשה משא ומתן עם סוחר פלוני, וא"כ מצד תרין משעה שהשתדל הסרסר חייב הסוחר ליתן לו דמי סרסרותו. אלא דמנהג התגרים הוא לשלם לחסרסר לפי ההנאה והריוח שיניע להם

ע"י השתדלות הסרסר וזאת ההנאה עדיין איננה ידועה כמה היא ער השעה שינמר העסק עם מכירי הסרסר ואילו היה ידוע כמה עסקים יעשה איש פלוני היה משלם לו סרסרותו מיד בנכיו הרבית (סקאנטא) ונמר העסק הוא רק גלוי מילתא בעלמא כמה היא ההנאה שהשיג הסוחר ע"י הסרסר, ואז אנלאי מילתא למפרע שבשעת השתדלות הסרסר נתחייב לו הסוחר סך כך וכך וע' שו"ת שער אפרים סי' ק"ג דאם הסרסר נמר המקח ואח"כ מחלו הבע"ד זה לזה אעפ"כ צריכין ליתן דמי סרסרותו עי"ש וכשיעשה הסוחר עוד עסק אחר עם מכירי הסוחר אינלאי מילתא שנהנה עוד יותר ע"י השתדלות הסרסר ושנתחייב לו יותר וכן בכל העסקים האחרים וכיון שהסרסר קנה דמי סרסרותו ע"י ההשתדלות שלו שעשה בחול, והעסקים שעשה הסוחר הם רק לגלות כמה שכר ראוי ליתן לסרסר א"כ הסרסר אינו לוקח כלל שכר שבת, כי שכר השתדלות שלו הוא נוטל. ואילו היה הדין שאסור לסרסר ליקח שכר מהעסקים שעשה הסוחר בשבת משום שכר שבת, בצדק היה יכול הסרסר למעון נגד הסוחר; מה לך לעשות עסקים עם מכירי בשבת ולחפסירני שכרי חמטני לי עשה עסקים כאלה בחול כדי שלא לקפח שכרי, ואח"כ שקפחת שכרי עליך לשלם חיוק שלי שנעשה לי על ירך. כל זה כתבתי ליתר שאת שאפילו אם יארע פעם אחת שהסוחר עשה בל העסקים בשבת בכל רבע השנה ג"כ מותר להסרסר ליקח שכר סרסרותו. אבל באמת זה מילתא דלא שכיחא, ופשוט שהסרסר נוטל שכר שבת רק בהבלעה. ולענין אי רשאי הסרסר להשתדל למצוא קונים ומוכרים בער מחלל שבת ולא הוי משום לפני עור או מסיע לעוברי עבירה על זה לא נשאלתי. אך ממה שכתבתי לעיל סי' ל"ד תראה שאין בזה חשש איסור עי"ש.

מ"א

ש א ל ה :

שאל ממני הרבני המופלג בתו"י מוה' משה ברבש יליד רוסיא כעת בעיר זארען כאשר שהוא הוכרח לשבת כמה שנים בארץ נכריה נע ונר, ועכשיו ניתן לו רשיון לנסוע לביתו אל בניו והנסיעה תוכל להמשך כשבעה ימים ואפשר שיוכרח לנסוע גם בש"ק על האיוענבאהן, כי לא יניחו לו לעשות הפסקה בדרך, ומעתה השאלה אם יוכל לתת לדרך כוונתו, והוא כתב צדדי היתר שמצא לו, ואלה הם:

(א) עיקר האיסור משום תחומין רבבן, ואפילו לדעת הרמב"ם דיותר מ"כ מיל ראורייתא זה דוקא ברה"ר נמורה ולדין לית לן רה"ר נמורה (ע' סי' שמ"ה שצ"ו ות"ד ובפ"י כחוב בש"ע של הרב מלארי סי' ת"ד סעיף ב' עי"ש).

(ב) ע' ש"ע סי' רמ"ח דלדבר מצוה מותר לצאת בשירה אפילו בע"ש אף שיחא נצרך לחלל שבת, ואף שהמג"א שם ס"ק י"ב כתב דאם בוראי יהיה נצרך לחלל שבת אסור, כל זה בראורייתא אבל לא בתחומין רבבן. ועוד רבנ"ד אין כאן ורא"י ריש תקנה דיניחוני לדרך מהעגלה בש"ק. ועוד רבש"ע של הרב סי' רמ"ח כ' דאין למחות ביד המקילין (נגד הרמ"א).

(ג) נידון דיון הוא דבר מצוה לנסוע אל הבנים לגדלם ולחנכם לתורה ולפרנסם ומכש"כ לדעת ר"ת דחלל נחשב לדבר מצוה כל שאינו למייל.

(ד) ואף שלכתחלה צריך לפסוק לשבות מ"מ במקום שא"א ובשעת הרהק אין זה מעכב כמשי"כ הרב מלארי סי' רמ"ח סעיף א' ועי"ש בקריא.

(ה) רעת הרשבים בחוס' עירובין מ"ג ע"א מובא ברא"ש פ"ק רשכת רמותר לילך בספינה ובקרן בשכת ואף דלא קי"ל כרשבים מ"מ יש לצרף רעתו לסניף.

ת ש ו ב ה :

בצדרי ההיתר הנ"ל יש להחיר הנסיעה בלי שום פקפוק בשעת הרחק ודבר מצוה גדולה כזו, אך אוסיף עוד קצת הערות לחוק ההיתר:
(א) גם הנאון ר"ע אינר כ' בהנהותיו לש"ע דלפמ"ש הה"מ וכ"י כשם חשו' רשבים דהא רבימים אין בהם דין תחומין מן התורה משום רהוי ככרמלית והטלטול בהם מדרבנן לא יתכן שהמהלך יהא חייב והמעביר פטור, לפי' להסוכרים רעתה אין לנו רה"ר ליכא תחומין מדאורייתא, וא"כ לכ"ע תחומין רי"ב מיל ג"כ מדרבנן וע' עט סופר חא"ח דף נ"ו וע' בית יצחק סי' מ"ב כשם זרע אמת והוא משיג עליו.

(ב) ע' שו"ת בית אפרים א"ח סי' כ"ו (דף מ"ג ע"ב) שהביא כמה ראשונים שסוכרים ראין לנו עתה רה"ר וכתב ראין כח ביד שום אדם לערער על המנהג להקל בכמה דברים לענין הוצאת שבת מפני שעתה אין לנו רה"ר.
(ג) מ"ש מר באות ה' עפ"י הרשבים גם הח"ס ח"ו סי' צ"ח כ' על רעת הרשבים: "יש לעיין לעת הצורך", נראה כזנחתו ריש לצרפו לסניף.
(ד) מה שהביא באות ב' רעת המ"א בס' רמ"ח דאם יורע בוראי שיצטרך לחלל שבת אסור לצאת, כבר כתב האל"י רבא ס"ק י"ב דאין לזון מפסק הש"ע והלבוש וכן משמע מרבני הריב"ש דאף ביורע בוראי שיבוא לירי חילול שבת מותר. ומעתה שערי ההיתר פתוחין לפנינו ויסע בשלום ויהיה ר' עמו שיצליח לגדל את בניו לתורה ולחופה ולמע"ט א"ר הר"ש ואוהבו ומוקירו רצ"ה.

אמנם לענין מ"ש דלרירן ליכא רה"ר מדאורייתא ע' בס' עט סופר ח"א דף נ"ו וע' בס' ארחות חיים ס' שמ"ה מה שהביא שם, וע' קונטרס קונרסי סהרב מוה' צבי פלאטא צר 83 והלאה שהאריך להוכיח ריש לנו רה"ר מדאורייתא. ומ"מ לא חזרתי מפסקי משום טעמים האחרים.

מ"ב

חשובה זאת כתבתי להראות בעליל שאף עפ"י דינא רש"ם ופוסקים אנו מחוייבים לשמור פי מלך וחקי המדינה בארץ אשכנז.

ש א ל ה :

כזמן הזה אשר ברוב תושבות היהודים מטעם המלך והמדינה כל איש אשר הוא בריא אולם צריך ליכנס אל חיל המלחמה ולמלאות צבאו שם שנה שנתים או שלש שנים, והוא אנוס שם לחלל שבתות וימים טובים, אי מחוייב היהודי הירא את דבר ר' והשוטר כל מצות התורה לעביר כל מה דאפשר להפטר מעבורת הצבא, כרי שלא יכא לירי חילול שבת או לא.

ת ש ו ב ה :

שאלה גדולה שאלת והיא צריכה עיון רב כרי להשיב עליה על פי דינא רש"ם ופוסקים לחור, ולא עפ"י נטיית לבנו לכדת, ועל כן אמרתי תחילה לא

אלך למקום אשר לבי חפץ כי אצא לי ואראה ואעין על משכנות הרועים הם כעלי השמים והפוסקים. והם ישיבו אותי דבר את הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה וזה החלי בס"ד:

גרסינן בפרק קמא דשבת דף י"ט ע"א ח"ר אין מפליגין בספינה פחות מנ' ימים קודם לשבת כמה דברים אמורים לדבר הרשות אבל לדבר מצוה שפיר רמי ופוסק עמו ע"מ לשבות ואינו שוכח דברי רבי ואיחא עוד שם ח"ר אין צרין על עיירות של נכרים פחות מנ' ימים קודם לשבת ואם התחילו אין מפסיקין וכן היה שמאי אומר עד רדתה אפילו בשבת. ודברי ב' הברייתות האלו מפורשים בספרי פ' שופטים בפסוק ר"ג וז"ל שם: ואין צרים על עיר תחילה בשבת אלא קודם לשבת נ' ימים ואם הקיפום ואירעה שבת להיות אין השבת מפסקת מלחמה. זו אחת מנ' דברים שדרש שמאי הוקן אין מפליגין אם הספינה לים הגדול אלא נ' ימים קודם לשבת כד"א בדרך רחוקה אבל בדרך קרובה מפליגים אותה. ע"כ. ואיחא עוד שם בפסוק ר"ד: עד רדתה אפילו בשבת ע"כ. וקודם להנ"ל תניא בספרי בפסוק ר"ג: ימים רבים ימים שנים רבים שלשה סאן אמרו אין צרים על עיר של גוים פחות משלשה ימים קודם לשבת ע"כ. שופטים לפסוק נ"ב מה שמצאתי במדרש הגדול כ"י מארץ תימן וז"ל שם: ובנית מצור בין כחול בין בשבת מה אני מקיים מחלליה מות יומת כשאר כל דבר חוץ ממלחמת רשות או אף במלחמת רשות ומה אני מקיים ובנית מצור כשאר כל הימים חוץ מן השבת או אף בשבת ח"ל עד רדתה אפילו בשבת דברי ר' יאשיהו, רבי אומר זה אחר מן הרבנים שדרש שמאי הוקן אין מפליגין את הספינה בים הגדול אלא קודם לשבת שלשה ימים כמה דברים אמורים בדרך רחוקה אבל אם הייתה דרך קרובה אפילו בערב שבת מפליגין אותה, אין צרין על עיר תחילה בשבת אלא קודם לשבת שלשה ימים ואם הקיפום ואירעה שבת להיות אין השבת מפסקת מלחמה, ע"כ. וע' בספר לקוטי מכילתא שלי דף 22 ער 24 ותראה שהדרש ימים שנים רבים שלשה הוא מהתנא דבי רב שכן נמצא דרש זה בספרא גבי זכה, ומאמר ר' יאשיהו וכו' הוא מתנא דבי ר' ישמעאל, ואין מקום להאריך.

וכתב הרז"ה בס' המאור דטעמא דאין מפליגין ואין צרין הוא משום רכולתו מקום סכנה הוא וכל שלשה ימים קודם השבת קמי' שבתא מקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר העומד בפני פקוח נפש וה"ה להפריש במדברות ולכל מקום סכנה שארם עתיר לחלל בו את השבת ע"כ, והביאו הר"ן בהלכות. וכתב הריב"ש בחשוכה ס' י"ז וי"ח וק"א דמתורת רז"ה למרנו שמוח' לילך בני ימים הראשונים של שבוע למקום סכנה אע"פ שיורע כוראי שצטרך לחלל שבת, ולדבר מצוה מותר לילך אפי' בערב שבת דאמרינן כש"ס כד"א בדבר הרשות אבל בדבר מצוה שפיר רמי לדעת הרז"ה והר"ן אפי' במקום שכוראי יצטרך לחלל שבת וכ"כ הרשב"ץ והכל הובא בב"י ס' רמ"ח. ועין בש"ך י"ד ס' רס"ו ס"ק י"ח דמתיר מילה שלא בומנה כה' בשבת אף שנראה כמתנה לחלל שבת בשלישי למילה משום דלדבר מצוה שרי אפילו בערב שבת. ואף דמדברי הט"ו ס' רס"ב ס"ק ג' ומדברי המ"א ס' שלי"א ס"ק מ' היה נראה דאסור ג' ימים קודם לשבת אף במקום מצוה היינו טעמא משום ראפשר למולו כיום אחר ולא יהי' שום חיסור מצוה כזה דכלא"ה אינה בומנה, אבל פשיטא דאם יחבטל שום מצוה ע"י שמאחרין המעשה רמותר לעשות אפי' בערב שבת אף שיבא ע"י זה לחילול שבת במקום סכנה. חוץ מזה י"ל שהמ"א ס"ל כאמת כהש"ך

רמותר גם במילה שלא בומנה משום רבר מצוה אלא דלרוחא רמילתא כתב רבומן הוה אפילו להרשב"ץ ראוסר מילה שלא בומנה ביום ה' שרי לדין ראין רוחצין, וכן משמע במחצית השקל שפי' כן רברי המ"א, ומה שרחה האלי' רבה ראית הש"ך מספליגין בספינה לדבר מצוה ממה שפסקו שם שצריך להתנות עם הנכרי שישבות כבר הקשה על זה הרב הנאון מו"ה ברוך פרענקעל בהנהותיו ליי"ד סי' רס"ו שדבריו צריכים עיון גדול שהרי לדעת הר"ה מותר אפי' היכי שהישראל עצמו יבוא לידי חילול שבת וכמ"ש הריב"ש ופוסק עמו לשבות היינו במקום ראפשר.

אמנם בס"י רמ"ה ס"ק י"ד הביא המ"א בשם ריב"ל וררבי"ו ראם יורע כוראי שיעטרך לחלל שבת אסור אפילו ביום א' ב' ג', עיי"ש, אך כבר כתב האלי' רבא ס"ק י"ב ראין לזו ספסק הש"ע והלכוש שהררבי"ו והריב"ל אין להם שום ראיה רביורע כוראי אסור. וכן משמע מרברי הריב"ש ראף ביורע כוראי שיבא לידי חילול שבת מותר.

ומעתה נבוא לעניננו הנה אין ספק כי הרא שלא יכריח עצמו ע"י סצקיי מן הצבא הוא יותר מרבר מצוה, כי מי שעושה כן גורם ח"ו חילול השם אם יורע הרבר וגורם רעה ליהודים כי שונאי יהודים אומרים שהיהודים אינם עושים את רתי המלכות, ומעתה אם הדין שמי שהולך לצבא ביום א' ב' ג' אינו עושה איסור לרוב הפוסקים אפילו אם וראי יבוא לידי חילול שבת ע"י אונס, ואם הוא עושה לדבר מצוה כגון להציל נפשות ישראלים או לשאר מצוה מותר אפילו בערב שבת לילך בעצמו אל צבא המלחמה, א"כ ק"ו אם הוא אינו הולך בעצמו רק שנלקח עפ"י דינא רמלכותא שכוראי שאינו מחוייב להכריח עצמו מזה אף שכוראי יבוא לידי חילול שבת, באשר כי ע"י ההכרחה יכול לגרום כמה מכשולים וא"כ שב ואל תעשה ככאן וראי עריף מרבר מצוה.

ועוד אם אנו נאמר רמחוייב להכריח עצמו כדי שלא יבוא לידי חילול שבת, א"כ כל איש ישראל ימצא עצמו מחוייב לעשות כן וכוראי רובם לא ישיגו חפצם ויגרום חילול השם גדול ח"ו על חנם. אשר ע"כ הטוב, כי פי מלך שמור, ואולי תמצא חן בעיני השרים ויניחו לך לשמור השבת ותעשה הטוב בעיני אלקים ואדם, כי הבא לטהר מסייעין לו מן השמים. ואם תעשה מעשיך לשם שמים הכל לך ישימו ושכון בארץ ורעה אמונה ושלום על ישראל.

מ"ג

ש א ל ה :

לניסי ר' יוסף וזעכסלער נר"ו.

אשר שאלת כי כנך שיחי' בא זמנו לצאת לעבודת הצבא אך באשר שהוא "איניארינער" יכול להתאחר עוד איוה שנים בעבודתו, אם מחוייב הוא להמתין ושלא לצאת לעבודה באשר שיחי' מוכרח לחלל שבת באונס, וע"כ יאחר חילול שבת כל מה ראפשר, או רילמא הותר לו לעבוד עבודתו מיר, באשר שע"י זה יכול לבוא במהרה לידי נישואין ולקיום מצות פריה ורביה ועוד מפני שאר טעמים אשר אי אחא יכול לפורטם כעת.

ת ש ו ב ה :

הנה לפי השקפה ראשונה אין אומרים לאדם חלל שבת זה כדי שתוכל לשמור שבת אחר או חלל השבתות בשנה זו כדי שתשמור השבתות בשנה

אחרת. ואין לומר רע"י חילול שבתות של שנה זו ויכל לשמור שבתות בשנה האחרת וגם לקיים מצות פריה ורביה באותה שנה, דהא גם אם יתאחר לצאת לצבא יוכל לקיים מצות פריה ורביה בזמן מאוחר ובלתי ספק שמירת שבת גדולה ממצות פרי' ורביה ויאחר מצות פריה ורביה ולא יאחר שמירת שבת. ואין לומר דאם יקדים נישואיו יוכל לקיים מצות פרי ורבי בזמן הקודם ובזמן המאוחר, דהא פרי' ורבי' קיים בבן ובת, והשאר אינו אלא מצות בבקר ורע ורעך וכו' ובוראי ליכא שום הוה אמינא שיקדים לחלל שבת בשביל זה ולא יאחר אותו אונס כל מאי ראפשר.

וגדולה מזו כ' הרב"ז שאפילו במצות עשה מי שהוא חבוש בבית האסורים ונתנו לו רשות לצאת פעם אחת בשנה כיון דקיי"ל אין מעבירין על המצות המצוה הראשונה שתבא לידו ואי אפשר לעשותה בבית האסורין יעשה ואינו חושש למצוה קלה או חמורה, ואף שהחכם צבי בס"י ק"ו חולק עליו והעלה רבמצוה אחת שאפשר לעשותה היום שלא מן המוכחר ולמחר מן המוכחר טוב להמתין למחר, מ"מ מורה במצות שוות ומכש"כ במצות לא תעשה. הלכך מסתבר דלא יעבור היום על ל"ת אף שעיינו לא יעבור על ל"ת זו למחר אף אם יוכל עוד לקיים מ"ע למחר (רשלא בעידנא אין רוחין שום ל"ת מפני עשה) וחזק מזה כ' הח"צ דלזמן מרובה חוששין שמא ימות ח"ו ובוראי גם הח"ץ יפסוק כאן לאיסור.

אמנם כל זה היינו אומרים אם השאלה הייתה שילך לחלל שבת מיד, אך הרי בגדול רידן בנך אינו הולך ומחלל שבת רק שהולך לעבודת הצבא ואז קרוב לוראי שיוכרח לחלל שבת באונס. ומעתה באנו למחלוקת הפוסקים בחפלה בספינה או בנסיעה למדבר למקום שבוראי יוכרח לחלל שבת. וכבר הארכתי בזה לעיל והעליתי לדבר מצוה מותר לילך למקום סכנה אף שבוראי יבוא לירי חילול שבת. וא"כ בענייננו אף אם לא יהי' מוכרח לחלל שבת עכ"פ לאחר איוה שנים, כיון שהולך לצבא כדי שיוכל אח"כ לקיים מצות פרי' ורבי' כהולך לדבר מצוה דמי ואם יאנם אח"כ לחלל שבת מיקרי אונס ורחמנא פסרי', וכש"כ בגידון רידן רע"י חילול שבת דהשתא יוצל מחילול שבת דלאחר מיכן ואי רחיישינן שמא ימות ולא יקיים מצות פרי' ורביה ומחלל שבת בכרי, הא גם בנסיעה לדרך יש לחוש שמא לא יבוא לידו לקיים המצוה או שמא ימות קודם שיקיימנה, ולא מצינו חילוק בין אם יכול לקיים בוראי או לא או בין זמן מרובה לזמן מועט אלא וראי' כיון שהולך כדי לקיים המצוה נחשבת ההליכה לדבר מצוה. נוסף לזה שביום א' כ' ג' לרוב הפוסקים אף לדבר הרשות מותר וי"א דאף הליכה לסחורה מיקרי דבר מצוה ובגידון רידן יש עוד טעם להיתירא, כי ידוע שמלכות באירען כעת מלכות של חסד היא, ורבים הצליחו שעברו בצבא והותר להם לשמור את השבת, ומי יירע אם המלכות הוזהרת תהי' גם בזמן המאוחר. חזק מזה יש טעם שאפשר שבנך כעת עתה אינו חזק כל כך ולא יצליח לעבודת הצבא וישולח במחרה לחפשי משא"כ לאחר ג' שנים שיחזק ובוראי ילוקח ויוכרח לעמוד שם כל השנה. מכל הני טעמי נ"ל להתיר לבנך להעמיד את עצמו מיד לעבודת הצבא. אמנם כאשר כי אין לי פנאי לעיין כל הצורך על הגידון בהפוסקים אחרונים ואפשר שכבר הורו וקנים בגידון זה יהי' נוח לי שתשים פסקי זה לפני בעל הוראה אחר מפורסם ולראות אם יסכים עמי הרי טוב, ואם ישיבני בטעמים נכונים אוי אבטל רעתי.

מ"ד

ש א ל ה :

מאת הרב הסאור הנ' מוה' ועקל באמבערנער אברק"ק קיווינגען.
היכא דמוחר להחם תבשילין על הכירה בעד החולים שאין בהם סכנה
אי מותר להעמיד ע"י גוי על אותה הכירה מים קורם שיסיק את הכירה כדי
להריח באותן מים את הכלים הנצרכין לשבת בין לחולים בין לבריאים. והנה
השואל האריך בכרא רהתירא וראיתו מסה שהתירו התה"ר והמג"א סי'
רנ"ג סק"מ להושיב תבשילין על תנור בית החורף קורם שיוסק התנור משום
רהכל חולים אצל הצנה משום דעיקר הכוונה לבית החורף עיי"ש, ואף שהט"ו
מפקפק בהיתר זה מ"מ כבר נהנו עלמא כמג"א, וע' שואל ומשיב מהר"ג
ח"ג סי' ג' שמי"ב קוש' הט"ו על התה"ר. ונידון דידן עדיף משום דכ"ע
מודו דשרי להסיק ע"י נכרי להחם התבשילין לחולה שאב"ס. ויש לצרף נ"כ
שגם בלח ל"ש כישול אחר כישול (ולסברא זו צריכין להחם גם המים מע"ש)
לקצת פוסקים, אף דלא קי"ל כן. עוד יש לצרף מ"ש המג"א סי' רנ"ג
סקמ"א דשרי ליקח מים להריח בהן את הכלים אם נתן עכ"ר מים לתוך
הקדירה הקבועה בתנור כדי שלא תבקע הקדירה ואף שבנ"ד נותן הגוי
המים להחם אותן מ"מ כיון שנתן אותם קודם הסקה עיקר כוונתו על התבשילים
אפשר לצרף סברת המג"א לסנף. מיהו זה לא רציתי להחיר המים שיוזבו
בש"ק מעצמן לתוך הווארמזאזער בעה"א למסער שזה הוי לכאורה כמו שאומר
לעכ"ר למלאות הקדירה שלא תבקע גם אחר שהסיק אשר אוסר הא"ר
סק"מ ועוד דהוי כמו סילון של סכריה והרב השואל האריך והנ"ל תמצית
דבריו.

ת ש ו ב ה :

אף שדברי השואל הם דברים של טעם מ"מ צריך עיון בזה. הנה לפי
סברת השואל גם אם נתן הנכרי תבשיל בעד בריאים קודם שהוסקה הכירה
יהא מותר לבריאים כיון שעיקר כוונתו להסיק בעד החולים, והיתר זה לא
מצינו, אדרבה כל יר"א הבריא אינו אוכל מאכלים חמים אף שהוחמו לחולים,
והטעם איתא בס' שו"ח סעיף ב' דהמבשל לחולה אסור לבריא דחיישינן
שמא ירבה בשבילו ואפילו כישל ע"י נכרי אסור בשבת, וכן כתבו תוס' בגיטין
ח' ע"ב ד"ה אע"ג דשמא דוקא לצורך המילה שרי להרבות ע"י נכרי אבל
לצורך ר"א אפילו ע"י נכרי אסור (אמנם ע' תוס' מנחות ס"ד ע"א) להרבות.
ואין סברא לחלק בין מרבה בכישול למרבה בחימום, כיון דאמרין יש כישול
אחר כישול בלח הוי חימום ככישול. גם אין סברא לחלק בין מסיק קודם
או לאחר שנתן את הקדירה על הכירה דהתוס' אין מחלקין בכך. ובי"ד סי'
ק"ג יש פלוגתא בכישול גוי בעד חולה אי מותר לבריא במ"ש או אסור משום
כשול עכ"ר. וע"כ לא פליגי אלא במ"ש אבל בשבת כ"ע לא פליגי דאסור
לבריא או משום דכוראי הרבה בשבילו או משום שמא ירבה בשבילו, ולא
מצינו חילוק בין נתן הקדירה תחלה על הכירה או הסיק תחלה והמ"א סי'
שו"ח סק"ו כתב בפירושו דאין חילוק. וע' ב"י סי' של"א שהביא פלוגתא
אי מרבה הוי איסור ראורייתא או ררבנן, וכתב בעל משנה ברורה בס' שו"ח
סק"ג דהוא הוכיח בספרו אהבת חסד דהוא איסור ראורייתא. (וע' שו"ר
מח"כ ח"ב סי' ט"ו כסופו מ"ש לענין מרבה בשעור). ואין להקשות אמאי
שרי אם מסיק הגוי משום צנה מ"ש ממבשל לשם חוה"ה ויש שם עוד קדירה

בשביל חבריא, י"ל במסיק משום צנה עיקר כוונתו לא הוי לבשל ופ"ר אינו אסור ע"י גוי, אבל במכשל לשם חולה כוונתו לבשל, ואף דעיקר כוונתו בשביל חולה מ"מ גוררין שמא ירבה ויכחון נ"כ לכריא (אמנם לפי חשבוה ב"א שאביא לבסוף זה גרוע עוד ממרבה). יהי איך שיהי החירו של מ"כ נסתר מרבירי הפוסקים וממנהגא דעלמא שהבריאים אינם אוכלים בשום אופן מה שנחתמם בשביל החולים. אמנם לענין המים שזכים מעצמם לחוד הוארם והאזוער בעה"אטלסער יש לי להראות פנים להחיר. רהינו כאשר שמעתי (ומ"כ יכול לחקור אם באמת כן הרבר) הענין כן הוא שכל עת שזב מן הבעה"אטלסער לחוץ נחווה מקום ריקן (לעצערע רויס) ועי"ז זכים מים אחרים קרים אל החמים, ואם כן הוא י"ל דקמא קמא בטל וע' מכשירין פ"ב מ"ג חו"ט. והנה אין לרמותו לסילון של טבר"י כ"י שכ"ז ס"ג רשם האיסור הוא משום חטמנה (ע' בש"ע של הרב ס"י שכ"ז סעי' ג'). ואין לאסור מטעם דבר שיש לו מחירין שלא נאסרו המים עד אחר שהוחמו ואז כבר הם מעורבים בהיתר בחמין שהוחמו בע"ש והוי כמו גניית ב"ד ס"י ק"ב בש"ך ויש לחקור אחר מהות הדבר.

והנה ראיתי בשו"ת שואל ומשיב מהר"ב ח"ב ס"י ט"ו שהקשה על הא דאוסרין מרבה בשיעור או דאורייתא או דרבנן מהא דאמרינן שבת דף קכ"ב ע"א מרחץ שישראל ונכרים רוחצין בו אם רוב ישראל אסור ופריך הנמרא אמאי אסור הא חימום לאחר חימום למאה והוי כמו גר ומאי פריך הא עכ"פ הנכרי מרבה בשביל ישראל וע"כ אסור ולא דמי לגר ולנכש ראינו מוסף בשיעורא בשביל ישראל וחירץ השו"ם דעיקר הקוש' היא רכיון דבאמת העכ"ם עושה זאת בשביל שצריך למרחץ בשביל עכ"ם א"כ אם נימא דשלא בפניו שרי אע"פ שמכירו א"כ נימא דבכה"ג שרי ומה בכך שמרבה בשביל ישראל, אפשר דבעכ"ם כל שאין עיקר טרחתו בעבור הישראל מותר וע"כ דכל רמכוין אף לישראל אסור ועל זה משני כיון דרובא ישראל אדעתא דרובא מחממי ובכה"ג פשיטא דאסור. מזה יש להוכיח דאם רוב נכרים דאדעתא דנכרים עביר אף דריבה בשיעורא בשביל ישראל לא גזרו. וא"כ כיון דבארצנו בכל מקום רוב נכרים הם ועיקר המים מתחממים בשביל נכרים לא גזרו אם מרבים בשיעורא בשביל ישראל. ואפשר דאפילו מרבה בשיעורא אין כאן חשש דהמים זכים מאליהם לחוד החמין ואין חילוק בין נצרך הרבה או מעט, ורק האש ניסק על ידי אדם וכיון דרוב נכרים ודעתיהו ארובא אש לאחר אש למאה וע"כ אותן המים אינן נאסרין כלל. לזה נלעג"ד דיש היתר למים הובין מעצמן לחוד והאזוער בעה"אטלסער אחרי אשר הנכרי הוריק המים מתוך הבעה"אטלסער. אולם אין אני יכול להחליט הרבר מפני שאיני יודע מהות הענין במקומו וגם במקומנו, רק ע"י איש אחר שמעתי דהענין הוא כמו שכתבתי לעיל ולא חקרתי ודרשתי היטב מפני שעדיין לא בא אחר לשאול ע"ד המים הללו החמין שבבעה"אטלסער. וע"ד המים אשר בכירה מעש"ק ואשר באזוער בעה"אטלסער מעש"ק פשיטא שמוחרים.

אחרי כתיב כל זאת ראיתי שכבר ישב על מדוכה זו הנאון בעל שו"ת בית אפרים בחלק א"ח ס"י כ"א שם האריך להחיר קאפפער שהעמידה משרתת יהודית צוננת על חגור בית החורף קודם שהסיק הנכרי אף שהמג"א בס' רנ"ג אוסר דהוא כא' נותן הקדירה וא' נותן האור דפטור אבל אסור (וכן הח"א כלל כ' סט"ו מחיר בדיעבד) ואחר שהעלה רמ"ש אין להוכיח לאסור כתב דלכאורה צ"ע דמה בכך שאין מרבה החיסק בשביל החבשיל

הא קי"ל כל לרבויו בשיעורא בשבת אסור ולרעת הר"ן (פ"ב רביצה) הוא איסור דאורייתא וי"א שהוא רבנן וכתב אח"כ ראפסור לומר דרוקא במרבה חתיכות בקררה ונותנה על האש אמרינן רבנתינה זו שנותנה על האש יש כאן ביטול אסור, משא"כ אם הקרירה עומדת על הכירה מלאה כמה חתיכות והוצרך להבעיר אש סביבה בשביל החולה וא"צ להגדיל המרורה בשביל רבוי החתיכות כה"ג לא מיקרי רבוי בשיעורא כלל דאינו רק שב ואל תעשה כמה שאינו מוציא החתיכות שא"צ לחולה (ומיישב הקושי) ממנחות ס"ד) וכתב אח"כ רלפ"ז צ"ע למה הוצרכו לומר דהאי דניחום אנב אימי מיירי עיי עכ"ם הא י"ל דמיירי שהיתה הקררה מלאה מים עומדת ואינו חסר אלא החימום וככה"ג שאינו שופך המותר הוי רק שב ואל תעשה ולא מיקרי מרבה בשיעורא אלא ודאי מה שאסרו להרבות בשיעור בכל נוגי אסור. וכתב דזה דוקא עיי ישראל לחולה שיש בו סכנה שרק רחיה אצל חולה ולא הותרה לפיכך התוספות אסור (לר"ן דאורייתא) אבל עיי עכ"ם לחולה שאין בו סכנה שאינו רק שבות והותרה (צ"ע מג"ל הא דילמא רק רחיה) אף לרבויו בשיעורא אין כאן איסור, וכתב אח"כ דעדין צ"ע לפי מ"ש התוס' בניטין דף ח' רש"מ דוקא לצורך מילה הוא דשרי אבל בלא"ה אפילו עיי נכדי אסור להרבות ותירץ דהא כתבו תוס' דהם דמשום שמתח י"ם החירוק חכמים להרבות ולפ"ז י"ל דגם משום עונג שבת שרי להרבות. והאריך עוד. ומכל משא ומתן של הרב בעל בית אפרים היה נראה דמתיר גם אם מבשל נכרי לחולים שאין בהם סכנה לאכול המותר לבריאים אם הועמד על הכירה קרירה מלאה או שתי קרירות והגוי בע"כ הבעיר האש בשביל החולים ורק בשב ואל תעשה לא הסיר באותה שעה הקרירה הותרה. וזה דבר חידוש שלא הזכיר שום פוסק. וראית הבית אפרים שעונג י"ם לעני"ד אינה ראיה לענין שבת דבי"ט הותרה ובשבת רחיוהי ועוד דשבת חסיר מ"ם. אלא דהוא לשיטתו דס"ל דשבות לגבי חולה שאין בו סכנה נמי הותרה, וכבר כתבתי לעיל דמג"ל הא, דילמא רבנן כעין דאורייתא תקון אלא דבראורייתא מותר דוקא לחולה שיש בו סכנה ורבנן החירו ג"כ לחולה שאין בו סכנה אבל רק רחיוהי ולא הותרה. והרי חזינן מנהג דעלמא דהבריאים אינם אוכלים מה שנתבשל לחולים אפילו עיי נכרים בשום אופן משום גזירה שמה ירבה בשבילו, ולרעת הבי"א הרי יש אופן שמוותר להרבות וצ"ע אמאי לא גזרינן שמה ירבה עיי מעשה. עכ"פ מע"כ יש לו נכרא רבה לסמוך עליו להתיר לכה"פ אם נתנו קרירה של מים מע"ש על הכירה ובשבת נתנו עליה המאכלים בעד החולים והעכ"ם הבעיר האש בע"כ משום המאכלים ורק בשב ואל תעשה לא הסיר הקרירה של מים או לרעת הבי"א מותר להריח הכלים באותן מים דזה נמי עונג שבת שלא לאכול על כלים מלוכלכים. ויש עוד סניף דנכרי רעתו ארובא והרוב הם המאכלים וכמו שהבאתי לעיל בשם הש"ס.

עוד יש היתר עפ"י מה שכתוב בהנהגות ר"ע אינר סי' שי"ח על המג"א ס"ק י"א וליתן על הכירה קורם החיסק תבשיל לח בעודו רוחח ואחר שיעטנן יסיק הנכרי הכירה י"ל דשרי לכתחילה עיי"ש הסעם, ואף דמסיים מ"ם צ"ע לדינא, מ"ם אם נותן קרירה מים רותחין בע"ש על הכירה ובשבת מסק הגוי הכירה י"ל דוראי מותר כיון דלפי סברת רע"א זה מותר גם בשבת.

מ"ה.

כתב לי הרב המאה"ג מו"ה ועקיל באמבערגער אב"ד רק"ק קיססינען
ממה שכתוב בס"י רנ"ו סעיף ה' אם פינה התבשיל מקרירה לקרירה מותר
להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הכל אמרתי שלענ"ד עפ"י זה הוא
היתר גמור למלאות סהערמאזפלאשע בשבת. ויש קצת לגמגם בזה רכיון
דרעתו שיחזוק החוס ע"י סהערמאזפלאשע יש לחוש שמא ימצא קדירתו
שנצטננה וירתיחנה (לפי' רש"י בשמא ירחיח עיי"ש).

מ"ו.

ש א ל ה :

אשה אחת שכחה להרליק ב' נרות שהיא רגילה להרליק לשבת, אמנם
בעלה הרליק ר' נרות נאזפלאממען ומעתה שואלת האשה אם צריכה
להוסיף נר.

ת ש ו ב ה :

דבר פשוט הוא שיוצאין בנאזפלאממען ידי מצות נר של שבת וכמו
שפ"י בשו"ת בית יצחק ח"ד כרך א' ס' ק"כ אות ה' ריבולין לברך
בנאזליכט וכן בעלעקטריש ליכט להרליק נר של שבת וכ"פ בס' משנה
ברורה בס' רס"ד. וכן פשוט שאם אחר מרליק בשבילה שא"צ להוסיף
וכמ"ש בס' תורת שבת סי' רס"ג ס"ק ב'. אמנם לפי דעת האשל אברהם
סק"ג אף בשכחה נר אחד ממה שהיתה רגילה צריכה להוסיף, וא"כ כיון
שגם מקודם זה היו רגילין להרליק ר' נאזפלאמפען וגם שתי נרות, אף שיוצאין
בנאזפלאממען לחוד מ"מ לא גרע משכחה ממה שהיתה רגילה, אך דברי
הא"א אינם מוכרחין וכבר חולק עליהם בס' משנה ברורה וע"ג בשו"ת
טור ואהלולת תובא בס' ארחות חיים סי' רס"ג אות ב'. ונראה שאם ע"י
הוספת נר אחד יהי' קצת ערכוב בשלחן כגון שיש להם ב' לייכטער של
כסף שוים ואם יוסיפו עוד לייכטער אחר שאינו של כסף או שאינו מכונן עם
השנים יהי' אינו נאה ליופי הידור השלחן, אזי יכולין להקל בענין רידן
או שחוסין רק כגורל הנרות או שחתן שוה של נר הנוסף לקופת חלה
(חלה-ביכסע), ורק אם אינו מערכב כלל מהיות טופ תחמיר עפ"י דעת
הפמ"ג להוסיף עוד נר, ופטור בלא כלום א"א משום שעכ"פ פשעה האשה
ששכחה להרליק ולא ברכה על הנרות.

מ"ז.

לענין עלעקטריש ליכט ע' ארחות חיים סי' רס"ד סעיף ג'. והגאון
שו"ת בית יצחק י"ד סי' ק"כ אות ר' ה' מחיר להרליק לנר שבת ולברך
עליו. ואי שרי להרליק נר עלעקטריש ב"ט הנה בשו"ת אבן יקרה מחיר,
אמנם הגאון מו"ה יהודה דוד בעריגשטיין מנייארק העלה בספר קונטרס
הלכתא רבחא לשבתא ראמור ונרפס פסק זה במאסף הרבני מבית ועד
לחכמים שיוצא לאור בנייארק שנת תרס"ג.

מ"ח.

לענין אמירת לכו נרננה ולכה דורי ב"ט שחל להיות בע"ש או בשבת ראיתי מנהגים שונים. בארץ רוסיא אין אומרים כלל אלא מתחילין חכף מזמור שיר ליום השבת (ועי' הסעם בספר מנהגי ישרון). ושמעתי שגם בהאמבורג נהגין כן. בפראנקפורט רמאין אומרין לכו נרננה ולכה דורי כבשאר שבתות, כן נראה מספר דברי קהלות להרב מ"ה זלמן גיינער על מנהגי פפד"מ, אף אף ערב י"ט ביום ו'. ובסירור עבודת ישראל הביא בשם קיצור של"ה בריני י"ט שאין לומר לכו נרננה כליל שבת שהוא שני של י"ט או סמוך ל"ט, מפני שהשעה מזמורים הם כנגד ו' ימי החול ואין לאומרים אם אין לפני שבת ו' ימי חול. ולענין לכה דורי לא כתב שם, ונראה ר"ש לאומרו בהשמטת התנערי מעפר, וכנראה מנהג זה הוא מנהג שאר קהלות אשכנז. אמנם במחזור רפוס ויען נרשם שמשמטין התנערי ב"ט שחל בע"ש משמע ראם יום ראשון של י"ט חל בשבת אין משמטין התנערי ועי' מנהגי וירצבורג להרב מ"ה נתן באמבערגער צד 11 הערה ל"ה.

מ"ט.

ש א ל ה :

אם יש חלול שבת בהרלקת נר שקורין עלעקסרישע גליה לאמפע ובכבוי או לא.

ת ש ו ב ה :

כבר דיבר בזה בהשכל ורעת התורני המופלג מוה"ר יוסף הלוי במכתב חרשי שלו שנה 1892 עלה 2 נגר חכם אחר שרצה לומר שבהרלקת נר עלעקסרישע גליהלאמפע אין בו משום הבערה משום רהעצם הבער הוא פתילה עשויה מנחלת (קאָהלען) והיא מוסגרת בעגול וכוכית שנתרוקן מאויר שלו ועושין כל החבולות אפשריות כרי שהפתילה לא תהי' נבערת ותעמוד ימים רבים. והרב מוה"ר הלוי רחה דברים אלו בשתי ידים ובטוב טעם דהבערה בכל שהוא, וזה אי אפשר שיהי' מקום ריק מאויר מכל וכל ומעט אויר נשאר תמיד בתוך הזוכית וא"כ משהו מהפתילה נבערת, וכמו שהעיר חכם אחר שהפתילות ההן היתה טובות אינן כוערות יותר מס"ו אלף או מכ' אלף שעות, גם העירו חכמים שאף אם מושכין האויר מקנה ע"י לופטפומפע מ"מ נשאר בו מעט אויר, וחץ מזה יש בפתילה של נחלת חומר כוער באש אפילו במקום ריק מאויר. יתר מכאן אפשר דהתורה אסרה ההבערה מכל וכל אפילו במקום דליכא אויר כלל, כי ההבערה שאסרה תורה היא עשיית האש (אָנצינדען) דוקא ולא קיום האש (ברענגען). והנה וראי לקיים האש יש צורך לאויר דהיינו ליסוד החסצי (ווער שטאָפֿט) שבאויר אבל לא לעשיית האש, וא"כ לא חבערו חיינו איסור להוליד אש כל דהוא וזה נעשה ע"י חסום שמחמטין דבר כ"כ עד שניראה מאור האש, ואף אם אין כאן שלהבת אלא נחלים או דבר אשר מלוכך, נקרא וא"כ אין ספק שהעלעקסרישע גליהלאמפע נקראה אש, ואם מרליקן הפתילה עד שהיא מלוכנת אפשר שיש בזה ג"כ משום בשול, עי' שבת ע"ב, רמב"ם ה' שבת פ"ט ה"ו ופ"ב ה"א, גם ב"ט אסור להרליק אותו נר משום מוליד אש כמבואר משנה ביצה פ"ד מ"ו.

והנה בכבוי אותו נר נראה לכאורה דליכא איסור דאורייתא דהא כבוי נחלת של סתכת אינו אסור אלא מדרבנן, מ"מ כאן אי אפשר שלא יוצאו נצוצות (עלעקטרישע פֿונקען) בעת שמכבין הנר ואף ראוין מתכוין להוצאת הנצוצות מ"מ הוי פסיק רישא, ורק לשיטת הערוך י"ל דהוי פסיק ריש' דלא ניהא ליה וא"כ לכ"ע אין כאן אלא איסור דרבנן ויש להתיר על ידי נכרי במקום פסידא. אח"ז ראינו בשו"ת בית יצחק חלק י"ד סי' ק"כ דכתב דכבוי כזה אסור מדאורייתא ולא רמי לנחלת של סתכת וצ"ע דעכ"פ אינו מתכוין לעשות פהם והוי משאצ"ל.

נ'

ש א ל ה :

יש מגדלים (שראָנקע) שקבוע בהם אגס של זכוכית, ואם פותחין המגדל נדלקת עלעקטרישע פֿלאַממע בחוך האגס, אי יש למצוא היתר לפתוח המגדל הוזה בשבחה.

ת ש ו ב ה :

כבר נחבאר לעיל סי' נ' ראין שום היתר להדליק עלעקטרישע נליה-לאַספע שבחה. והנה צ"ע כאן אם מכסה הנר בערב שבת בענין שאינו רואהו כלל, וא"כ היונן שאינו מתכוין להבעיר אף דהוי פסיק ריש' מ"מ כיון דאינו נהנה כלל מהנר ואורכה יש לו הפסד אם בוער בחנם והוי פ"ר דלא ניהא ל' ושרי להערוך, (ע' סי' ש"כ) ואפשר דהוי גם מלאכה שא"צ לגופה כיון דאינו צריך ואינו נהנה כלל מהנר, וא"כ בשעת הדחק גדול אפשר ריש להתיר כבי האי גונא דהנר מכוסה, כיון דלכ"ע אינו אלא דרבנן ומ"מ יעשה כלאחר יד, כגון דיפתח במרפקו אחר שפתח המפתח; וע"ז נכרי יש להתיר, כיון דאינו מתכוין להבעיר, פ"ר ע"ז נכרי מותר, ועיין לענין פ"ר במג"א סי' רע"ח, ולכאורה יש למצוא צד היתר מ"מ' הרשב"א הובא במ"א סי' ש"ז ס"ק י"א דמותר לסגור דלת לשמור הבית אף שצבי נצוד בתוכו, והקשה הר"ן הא הוי פ"ר וחי' הש"ג סוף פ' האורג (הובא במחצית השקל שם) דאם עושה גם מעשה אחר ומכוין לזה אינו אסור משום פ"ר, וא"כ בגירון דין רנ"כ הוא עושה מעשה אחר ג"כ שרי, ואף דלא קי"ל כהרשב"א וכדכתב המג"א וכל האחרונים דאין להקל מ"מ הוי סניף היכי דלא ניהא ל' בצירוף שיטת הערוך. אמנם לפי סברת הש"ג קשה מנ"מ ערוכה שבח ק"כ ע"ב ונפסק בש"ע סי' רע"ז ראין פותחין דלת אם מכסה או מבעיר בפתיחה אף שאינו מכין משום דהוי פ"ר, ולש"ג קשה אמאי הא עושה מעשה אחר, אלא וראי דליתא לסברת הש"ג, ועיין א"ר שהקשה ג"כ כמה קושיות על הש"ג וע' שו"ת שואל ומשיב מ"ג ח"ג סי' נ'. ודעת הרשב"א כנועל דלת שצבי בחוך הבית יש ליישב באופן אחר, דהנה כאן אינו עושה מעשה הניכר ואינו עושה רשום כלל בצבי, אלא דבסגירת דלת ממילא אין הצבי יכול לברוח וניצור, וכיון שאין כאן שום מלאכה הניכרת הכל בסתכין תליא מילתא, ואם אינו מתכוין אינו בכלל מלאכה צר. אמנם במבעיר דניכר הדלקת הנר והמעשה עושה רשום, גם באינו מכין הרי עשה מלאכה אלא דמותר מצד שאינו מתכוין וא"כ בפ"ר אסור, וזה ברור למשכיל. והנה המ"ז בס' ש"ז ס"ק ג' מחדש דין דהיכי דהוי ספק אם נעשה מלאכה לא הוי פ"ר ולפ"ו יש להתיר ליכנס בפתח כלילה אף ריש כמה פתחים

בבתים תרשים ראם פותחין הרלת מורלק מאליו עלקטרישע לאמפע מ"מ
כיון רמסופק אם יש שם רבר זה מותר לפתוח הפתח.

נ"א

פשוט שאין לברך על ההפטרה אלא אחר הקריאה בס"ת כמ"ש
הרמ"א בסי' רפ"ד סעיף א' וכנראה שם דוקא אחר קריאה זו גברי חקנו.
ואין מפטירין בנביא במנחה בשבת כמ"ש בסי' קל"ה, והיא משנה מפורשת
במגילה כ"א ע"א והא רמשמע בשבת דף כ"ד ע"א שהיו מפטירין בנביא
במנחה בשבת כבר כתבו החוס' שם דהפירוש הוא בכתובים ורש"י הביא
בשם תשובות הגאונים שהיו רגילים לקרות בנביא במנחה בשבת עשרה
פסוקים וכיון שנתבטלה נחבטלה ולפיכך אין לברך (וע' ר"ן ר"פ הקורא
עומר), ואפילו לפי מנהג הקדום נראה מדברי רש"י ראסור לקרות ההפטרה
בצבור במנחה שהיא יותר מעשרה פסוקים עפ"י הרוב, וכיון שאין קורין
עפ"י הרוב בתורה כל כך פסוקים במנחה כמו שבהפטרה אם קורין ההפטרה
נראה כאלו כבוד נביא עדיף מכבוד תורה, ואף שבמנחה ביום הכפורים
וגם בתענית ההפטרה גדולה יותר מפרשת הקריאה מ"מ אין לעשות כן
בתמידות.

ובקהלת ערת ישראל נתקן עפ"י מו"ר ר' עזריאל הילרסהיימער וצ"ל
שבער הנערים שאין יכולין לבוא לבהכ"נ לפני הצהרים קורין אחר הצהרים
ב' או ג' שעות כל הסדרה וקורין זו גברי ואומרין ההפטרה עם הברכות
ואח"כ מתפללין מוסף עד גמירא, ואח"כ מתפללין מנחה עם קריאה ג' גברי.
ואף שיש לפקפק על זה (ע' ספר תורת חיים על אר"ה סי' קל"ה) מ"מ
כבר הורה זקן. וכתב בדגול מרבבה סי' קל"ה דאם בטלו בשחרית הקריאה
ובמנחה מצאו מנוחה אם יש פנאי לקרות כל הסדרה יקראו במנחה כל
הסדרה ויקראו שבעה גברי כי כל יום השבת הוא זמן הקריאה. וכתב על זה
בספר משנה ברורה ויקראו הסדר של שחרית קודם התחלת המנחה ואח"כ
יאמרו אשרי ובה לציון ואח"כ יקראו קריאה של מנחה כנהוג עכ"ל. והנה
זה הוא רק אם פעם אחת בטלו מחמת אונס, אך קשה לתקן כן לחלוטין. אמנם
כדי שלא תשחכח תורת קריאת ס"ת מן הנערים הנצרכין ללכת לבתי גימנאזיען
ולשאר בתי ספר בש"ס חקנו בדוחק לעשות כן בכל שבת, וגם מתפללין מוסף עם
מנין. ובזריא אם נמצא עומק הדין אין לעמוד ברין עם תקון זה. אך עת
לעשות לר' הפרו תורתך.

נ"ב

ש א ל ה :

אין איינעם פרייאט-מנין היער וירר, וואו זאגט תיער ניכט געברויך
אויס, אויך אין ג' רגלים הזכרת נשמות געמאכט. פאן רארט ערהעלט איך
פאלגענדע אנהאנגע, עו זיי אים אללגעמיינען וויסטע וואנהערנער רעו מרויער-
יאהרעו אום איינען נער איהן ניכט מוכיר צו זיין. עו ליענט נון איין פאלל
זא, ראסס ריע י"ב חרש בעריטו פאר רעם רגל פארבייא ווארען, ראסס
אבער ריע ערוטע יאהרצייט ערוט אים חשון זיין וירר, ויררע מאן אין
איינעם זאלען פאללע אס רגל מוכיר נשמות זיין.

ת ש ו ב ה :

בצדק איהא בשו"ת הרשב"י א"ה סי' רצ"ב שהטעם שאין מוכרין
נשמות בשנה הראשונה למיתת הנער יען כי בשנה הראשונה המתים נרונים

למעלה. ואף שפוסקין לומר קריש בסוף חרש י"א כרי שלא לשוי' לאבות כרשעים (סי' שע"ו) מ"מ לענין שלא להזכיר רהוי בשב ואל תעשה אין מוכירין גם בחרש י"ב. וא"כ כיון דאין נידונים יותר מ"ב חרש וגם האכלות אינו נוהג אלא י"ב חרש על אב ואם (ע' סי' שצ"א) יש להזכיר אחר י"ב חרש אף בשנת העבור. אמנם עריין צ"ע לפי מ"ש הר"מ סי' שע"ו סק"ח בשם ר"י מקרוביל רצ"ל קריש משום נוחי נפש י"ב חרש וי"א יום נגר שנת דור המבול (וע' בספר שושן ערות על משנה עריות סוף פ"ב) ואף דלא קי"ל כר"י מקרוביל לענין קריש מ"מ שמעינן מיניה ריש נידונים י"ב חרש וי"א יום ולפ"ז כיון דחוששין לענין הזכרת נשמות לדין של מתים אין להזכיר אלא אחר י"ב חרש וי"א יום. אך זה אינו דא"כ בכל שנה יהיה צריך להמתין י"ב חרש וי"א יום, וזה אינו מנהג בשום מקום. גם מרבירי הראב"ד משמע דלית ליה כרעת ר"י מקרוביל רגבי משפט דור המבול כ' שם בפירושו למשנה הנ"ל וז"ל ועוד נוסף עליהם י"א ימים ששנת החמה יתרה על שנת הלכנה, ובמשפט רשעים כתב והיה מדי חרש בחרשו וכו' משמע באותו חרש עצמו מניסן לניסן או מחשירי לחשירי וכו' ולא כתב ועוד נוסף י"א יום. וא"כ לראב"ד רי כ"ב חרש. ועוד ראם ימתין עוד י"א יום ולא יזכיר אף שהוא בשב ואל תעשה מ"מ הוי מילתא דחמיה ונראה כמשהו אבותיו רשעים אבל אם ימתין רק י"ב חרש אינו חסוה כל כך כי לא יזכיר כל ימי אבולו שהם י"ב חרש, וע"כ נראה שיוזכר אחר י"ב חרש.

עוד י"ל סעם אחר דאין מוכירין נשמות אב ואם תוך י"ב חרש ריש לחוש כיון דהוא תוך ימי אבולו שע"י הזכרת יעורר אבל ב"מ. וא"כ לאחר י"ב חרש שכבר שלמו ימי אבולו אין לחוש לכך. אך עריין צריך עיון דהא איחא בברכה נ"ח ע"כ דאין המה משתכח מן הלב עד י"ב חרש, ונפקא ל' מקרא דהייתי ככלי אובר ופירש"י רבאברה צריך ג' רגלים עיי"ש. וא"כ כאן נמי אין משתכח עד שעברו ג' רגלים. ואיחא במ"ק כ"ג ע"א מתה אשתו אסור לישא אחרת עד שעברו עליו ג' רגלים, והסעם כמ"ש הרא"ש פ' א"מ סי' מ"ח והט"ו ריש סי' שצ"ב כרי ששחח הראשונה מרעתו ע"י שמחת הרגלים. עכ"פ חיונין דצריך ג' רגלים כרי ששחח המה. אמנם בנ"ד הרי כבר עברו ג' רגלים דהא כ' הרגול מרבכה שם דשמיני עצרת חשיב רגל בפני עצמו לענין זה (איברא דהרבה אחרונים מחולקים על הרג"מ בזה כמ"ש בספר בית דור בס' שצ"ב) אך צריך עיון לענין יום הכפורים אם מוכירין נשמות אם עריין לא עברו ג' רגלים. אך נלענ"ד דע"כ לא דמי נ"ד להא מילתא דא"כ אם עברו ג' רגלים קודם י"ב חרש כגון שמת אביו קודם פסח יהי' צריך להזכיר בשמיני עצרת (לדעת הרג"מ) ואם מת קודם סכות יזכיר ביה"כ, אלא ודאי דאין לדמות נ"ד להני גוני רבשלמא באברה בהכרזה תליא מילתא ובמתה אשתו בשמחת הרגל תליא מילתא כמ"ש הרא"ש (ואפשר משום דחייב לשמח אשתו ברגל) אבל בנ"ד ע"כ צ"ל דבאכלות תליא מילתא כמ"ש לעיל. אחר זה ראיתי בס' ארחות חיים לאח סי' תרס"ח שהביא בשם ל"ד ובשם ספר כרם סעמים שאין מוכירים בשנה הראשונה כעין הסעמים שכתבתי לעיל.

נ"ג

נשאלתי אי שרי "טורנען" בשבת קרש? ויש להתיר מטעם שנתבאר בס' ש"א סעיף ב' רבחורים המתענגים בקפיצתם ומרוצתם מותר, ופירשו

בו (ע' ערוך השלחן שם) שמשחקים ומתענגים בדלוג וקפיצה. וע"כ אינו אסור מטעם וקראת לשבת עונג ולא שיהא לו מירחא, כיון שעושין להתענג לא חשוב מירחא. ועור אמרינן בעירובין דף ק' ע"א אף דאסור לעלות באילן שמא יחלוש מ"מ בור וגדר אפילו נבזה או עמק מאה אמה מטפס ועולה ומטפס ויורד (והובא בש"ע של הרב סי' של"ו) ו"מטפס" היינו קלעטסערן בל"א. וכן פי' רש"י בעירובין כ"א ע"א בלע"ז (ע' ערוך השלם ערך טפס) ובעסק טורנען ע"ק העסק הוא ריצה קפיצה וקלעטסערן, וכיון שעושין לתענוג אין כאן איסור. ומ"מ במקום שכבר נהנו בו איסור לא רציתי להחיר מכמה טעמים. אחרי שובי נחמתי וראיתי שיש יסור לאיסור זה מן הש"ס רשבה קס"ו ע"א דאיתא במתני' אין מתעמלין ופי' רבנו חננאל פושטין ומקפלין ורועזיהן לפנייהם ולאחרייהם וכן רגליהם ע"ג ירכותיהן ומתחממין ומזיעין והוא כמין מעשה רפואה ואסור. והוא בערוך ערך עמל וע' ש"ע א"ח סי' שכ"ח סעיף מ"ב ובמפרשים שם. ואיתא בתוספתא פי"ו ה"ב אין רצין בשבת כרי להתעמל (ע' טור וכ"י סי' ש"א) והנה המנ"א סק"ה פירש דהתוספתא מיירי שעושה לרפואה דריצה של תענוג שרי אבל הס"ו מפרש אפילו בריצה לתענוג ואפ"ה אסור כיון דבאותה שעה שהוא רץ אין לו תענוג רק אח"כ ימשוך לו תענוג שיהא חבב לאכילה, ואינו מותר אלא היכא דהריצה גופה היא לו תענוג כגון מרוענן וקפיצה הבחורים ע"ש. והנה מלשון רבנו חננאל משמע דמעשה שעושה להתעמל אסור אף שאין כוונתו לרפואה דכתב דהוא כמין מעשה רפואה. ואין להקשות הא דבר שאין מתכוין מותר, י"ל דהוי פסיק ריש' (ע' בס' חיו' יהושע אות ס"א). והנה בס' שכ"ח סעיף ל"ו איתא דרבר שאינו מאכל בריאים אסור לאכול למי שיש לו מיחוש בעלמא, אבל אם אין לו שום מיחוש מותר. וכ' המנ"א ס"ק מ"ג וד"ל בטור כתוב ושוחה אותו ולרעבו ולצמא מותר משמע דאם עושה לרפואה אסור אעפ"י שהוא בריא ופי' הפס"ג שכונתו להיות גופו בריא, והיינו כמ"ש בעל משנה ברורה שכונתו לחזק מוגו. ובספר חורח שבת ס"ק מ"ט כתב דאף שעושה להברות גופו שלא לבוא לירי חולי מותר דכל אכילה היא להברות הגוף וע' חיו' יהושע אות מ"ג ואות ס"א. אמנם נראה דזה דוקא באכילה דהנאה היא לו עכ"פ אם מחזק בוה מוגו, אבל במתעמל דטורח את עצמו אף שאין לו מיחוש וכונתו רק לחזק מוגו אסור, ולהכי ר"ק ר"ח וכ' דהוי כמין רפואה ולא כתב דהוי רפואה. וע"כ אין להחיר למי שבא לשאול ע"ד הטורנען. אך במקום שנהנו היתר מכבר אפשר דאין לאסור להם, ובפרט במקום שיש לחוש משום איבה דמנהל בית הלמוד יהיה לו איבה עם בני ישראל המונעים בניהם מלמוד זה, כמו שאירע באיזה בחי' למוד שקורין גימנאזיום; והנח להם לישראל וכו'.

הערה: טורנען איזט מיט דעם קאָרפּער צור בעפּאָרדערונג דער געזונדהייט, שטאַרקונג דער מוזיקלען, איבונג דער גליעדער אונד געזונטונג דער געזונטהייט אונד געלענקיקייט אַללערהאַנד אונגעזאַנדהליכע בעמיהונגען אויפצופיהרען.

(דאָס הערשענדיג) אויף דיע שטאַרקונג דער פּיזישען קראַפֿט אונד ער-האַלטונג דער געזונטהייט געריכטעטע ליבעסאיבונגען. (היילגיימנאָטיק) דיע פּאַרגנאָהמע מעטהאָדישער ליבעסאיבונגען אונד קאָרפּערלעכע געזונטונגען צו הייל-צועקען. — (גיימנאָטיק) דורך ליבעסאיבונגען דעם קאָרפּער געלענקיקייט, קראַפֿט אונד געזונטהייט צו פּערשטאַפּען.

שחוק בכרור ע' סי' ש"ח סעיף מ"ה. שאר מיני שחוק ע' סי' של"ח.
ע"ר שחוק ביללללרררררררררררררררר ע' סי' חורח שבת סי' ש"ח ס"ק ס"א.

נ"ד

אי מותר לישבע בערכאות של נכרים בשבתות ו"ט.

ת ש ו ב ה :

המנהג מקרמה רנא שלא לישבע בשבת וי"ט בערכאות, וכן הוקבע ברינא רמלכותא בימים שלפנינו, בעת אשר היו משביעים את היהודים בכמה חומרות ואיומים שהיו קורין more Judaico שלא להשביע את היהודים, אם לא בשעת הרחק, בשבתות ובימים טובים ובעשרת ימי חשוכה וערב ראש השנה והושענא רבה, וחשעה באב בכלל זה. כן ר"מ נקבע בפרייטען בחוף אלל-נעמייע געריכטווארדונג טה. 1. טיט. §§ 10, 319, 320, 321 ועוד אנהאנג § 90 וכן הוקבע ג"כ במדינה שהטיבו ליהודים להשביע אותן כשאר בני מדינה, ר"מ במדינת קורהעססען בחוף פערוארדונג פאם 14. פערואר 1828 איבער ריע איירעוליוטונג רער יורען § 4. וכן שמעתי שמו"ר ר' הילדעס-הייסער וצ"ל והרב דק"ק אלטאנא ר' לאב וצ"ל אסרו לישבע בשבת בערכאות. והנה בעשיית מפורש בא"ח סי' תר"ב ואין נותנין חרם וכן אין משביעין אדם בכ"ר עד אחר י"ב. אמנם לענין שבת איתא בסי' ש"ו סעיף י"ב (ועיין בסי' של"ט סעיף ר') דלא מחרימין ואפשר רמזה נשתררב האיסור לישבע, רבכל שבועה בימים קדמונים (ע' ח"מ סי' פ"ו סעי' י"ט) היו מחרימין ומקללין את הנשבע לשקר וע' בנה"ג ח"מ סי' פ"ו בהג"ה ט' סי' ל"ר מה שהביא שם רמוכח רשבועה חמירא מחרם, וכן איתא בח"מ ס"ס צ"ו (בשם בנימין זאב סי' שפ"ה) י"א ראיין משביעין האשה כשהיא מעוכרת רהא מוציאין אותה מבית הכנסת כשנותנין חרם. הרי' רמרמה שבועה לחרם (וע' סמ"ע וע' כ"י יו"ד סס" ר"ו בשם ילמרנו השבועה היא החרם, וע' כנה"ג שם סי' נ'), ואף שבומגנו אין מקללין ואין מחרימין בשבועה מ"מ כיון ראיין רנין בשבת וי"ט יש למנוע ג"כ מלישבע בערכאות אם אפשר, אך אם כופין אותו ע"י עונש, אפילו עונש ממון, נ"ל רמותר לישבע, רהא בשעת הרחק היו משביעין ג"כ בימים קדמונים, וגם חרם מותר לצורך שבת, ועיין מ"ש לעיל לענין שבועה בגילוי ראש שהתרחי במקום רחק, אף שבימים שלפנינו לא היו משביעין את היהודים רק בראש מכוסה כראיתא בחוקי המדינות שהבאתי למעלה, וע' בפחד יצחק ערך שבועה ימים שאין נשבעים בהם ואם נשבע אינו משלים שנתו ואחר מהם יום כפורים (וע' כנה"ג ח"מ סי' פ"ו הנה"ט סי' כ') משמע רמשום יו"ט אין איסור כל כך. וע' שה"ג פ' שבועת הריינין לרף ק"ד ובסוף דבריו שם רפליני רמב"ם ומהר"ם רלמיימוני שבועה וחרם אחת היא רהא במקום שאין משביעין אין מחרימין ולמהר"ם אף במקום שאין משביעין מחרימין, ולפ"ו בשבת שאין מחרימין מכש"כ שאין משביעין.

נ"ה

אם מותר ליסע בשבת בשביל חולה רחיק ל' עלמא ע' סי' ש"ו סעיף ט' א"ר ס"ק י' ארחות חיים שם ובס' תו יהושע סעיף פ"ה. אמנם לילך בשביל להיות בקבורת מת אין להחיר.

נ"ד.

השאלה חובן מתוך החשובה:

מכוחלי פלפולו ניכר שמ"כ ת"ח מופלג וע"כ אבאר בתשובתי כל הדברים באר היטב, אף שחבילי סרדין מקיפין אותי וצריך אני לקצר בכל מה ראפשר.

א) ראשית דבר אבאר אם ישראל יר"א השולח ביום הש"ק כל החשבונות שלו סתם למומר לשבחות כדי שיחתום בשבילו ואינו אומר זאת בפירוש רק שולח סתם והמומר לשבחות מבין הדבר וכותב וחותם כרצון, אם אותו היר"א עובר על לאו דלפני עור. והנה ידוע הש"ס דע"ז ו' ע"כ דמתרץ הביע רקאי בתרי עברי דנהרא דיקא נמי רקחני לא יושיט ולא קחני לא יתן ע"כ, והקשה יירי מהר"ם האראוויטץ ז"ל (שהיה אברק"ק פפר"ם) מתוספתא פ"ב דרמאי רקחני ברישא היה נדור מן הככר ואמר לו תן לי ואוכלנו לא יתן שאין מאכילין את האדם דבר האסור לו כיצא בו לא יושיט ישראל אבר מן החי לבני נח וכו' שאין מאכילין וכו' הרי שבחוספתא איתא ברישא לא יתן ובסיפא לא יושיט וחזוין שבאמת אין חילוק בין לא יתן ללא יושיט עכ"ד. ולענין דלא קשה מירי דכבר כ' הריטב"א בע"ז שם וז"ל והא דנזיר ואבמה"ח שאנו חוששין לחקלה כל היכא דמצי עביר איסור שלא על ידנו ליחא משום לפני עור ואעפ"י שאפשר שהוא מרבה באיסור על ידנו לא חיישינן, אבל מ"מ אי חבץ לי בפירוש לאיסורא נהי דמשום ולפני עור ליכא אכתי איכא איסורא במילתא משום מסייע ידי עובדי עבירה כל שאנו גורמין לו לעשות איסור או להרבות באיסור וכדקיי"ל שאין מסייעין ידי ישראל בשביעת וכו' עכ"ל. ולפ"ז מבוארין דברי החוספתא באר היטב דברייתא חני שאומר לו תן לי ואוכלנו רחבע לי בפירוש לאיסור וכוז קחני לא יתן ובסיפא דלא חבץ לי בפירוש לאיסור קחני לא יושיט, דהיינו היכא רקאי בתרי עברי דנהרא אבל מותר לו ליתן היכא דאפשר לו ליקחו בלא"ה. ולפ"ז הנ"ל והתוספתא אין סותרין זו את זו, אלא שבברייתא בנ"מ מבואר דבתרי עברי דנהרא איכא לאו דלפני עור, והתוספתא חני דאם חבץ לי בפירוש לאיסורא אף דלפני עור ליכא מ"מ אסור משום מסייע יע"ע. והא דלא חני בחוספתא כמשיט דעבר על לפני עור, משום דבעי למינקט לישנא דרישא אין מאכילין את האדם דבר האסור לו. והנה הריטב"א מחדש ג' דברים: א) כל היכא דמצי עביר איסור שלא על ידנו אף בחבץ בפירוש לאיסורא ליכא משום ל"ע אלא משום מסייע, ב) אי לא חבץ בפירוש לאיסור אפילו משום מסייע ליכא אי מצי עביר שלא על ידנו, ג) אי מצי עביר איסור שלא על ידנו אעפ"י שאפשר שמרבה באיסור על ידנו לא חיישינן.

ב) ומצאתי להנאון ר' חיים סופר בספרו שו"ת מחנה חיים חלק ראשון סי' מ"ה שחמך יסוד על דברי ריטב"א אלו שאפשר להתיר למכור למומר נבלות וסריפות אם יש לו נבלה בביתו או אם שכח בשר נבלה במקלין אף דוראי לוקח לאכילה ומוסיף על האיסור ואיכא עכ"פ משום מסייע ל"ע מ"מ לדעת הש"ך י"ד סי' קנ"א ס"ק ג' אין במומר משום מסייע. ובעל מחנה חיים מיישב דעת הש"ך מקושיית דגול מרבה כזה הלשון: בוראי אם יש כח ביד ב"ר להפריש עושה רשעה או מצוין להפרישו למיד כשונג (דלא כדגול מרבה) אבל אם אין אנו יכולין למחות ביד עושי רשעה ובכל אופן יהיה עובר עבירה זו רק ישראל מקרב לו הנאחו או בוראי אין

על זה ערכות ואין כאן חיוב לאו אשר לא יקים או בודאי אין על הכ"ד להפרישו ואין כאן איסור מסמיע ע"ע. ועיי"ש במחנה חיים שהביא הרבה קושיות על הריטב"א והרבה פוסקים שכנראה חולקין עליו. אך הוא מתרץ הכל בטעם טעם ומסמיע וז"ל: סוף דבר הכל נשמע שלא מצאתי מבואר שיטה אחת החולק על הריטב"א דיהא בהוספת איסור לאו רל"ע. ברם אחיו הנאון מו"ה ווסמאנן סופר בספרו ספר המקנה כלל ל"א פרט ט' חולק עליו (אף שהביא טורי אבן חא"ט לחנינה י"ג שהקשה על נמ' דע"ז כ"א לימא ג"מ בראית ל' לכותי שדה אחרת דליכא לפני עור עיי"ש שג"כ סובר כבעל מחנה חיים) ואומר שריטב"א אינו מתיר רק להוסיף איסור בעת שהוא עושה איסור כמו מוסיף בשיעורין בשבת וכמו ברועה שמרעה בהמות בשרי אחרים וגו' (ע' ש"מ על כ"מ דף ה' בשם הריטב"א) ואם אחד מוסיף לו עוד בהמות זה נקרא הוספה על איסור שעושה בלא זה, אבל בודאי להוסיף לו טריפות יען שיש לו ויוכל לאכול טריפות שלו, אבל בשעה שאוכל טרפות זו אינו עושה איסור במה שיש לו ונפרד זה מזה באופן זה אינו מבואר שריטב"א מתיר. והביא שם ספר דרכי יוסף על ח"מ סי' ט' שכתב ג"כ: ולא רמי לרועה רשקיל בהמות ישראל לרעות דשרי ישראל למהיב ולא עבר אלפני משום דאינו ענין חלוק ונפרד רק שהוא מרבה באיסור ובכה"ג הוא דשרי הריטב"א ולא באופן אחר עכ"ל. וע' דרכי חשובה סי' קכ"א ס"ק י"ח. ואני כותב כעת בחפזון כי טרור אני ואינו רוצה להכריע בין ב' הדיעות. ולפ"ז בנ"ד דהמומר לשבתות בודאי יש לו דיו ונייר ויכול לכתוב כאשר ברצונו וקרוב לודאי שכותב בלא"ה לדעת בעל מחנה חיים המקרב לו הנייר שיכתוב אינו עובר על לפני עור.

(ג) אך צריך עיון אם לא נאמר כיון שהמומר כותב בשביל ישראל וניחא ל' לישראל א"כ הוא שלוחו של ישראל, וכי חימא אין שליח לדבר עבירה הלא כבר כתבו כמה פוסקים היכא דהשליח ודאי יעשה את האיסור (כגון גבי מומר) יש שליח לדבר עבירה (ע' הגהת רמ"א ח"מ סי' שפ"ח סעיף ט"ז והש"ך שם חולק עליו) וא"כ יאסר בנ"ד מטעם שליחות דהמומר נעשה שליחו של ישראל כיון דעושה בשבילו וניחא ל'. אמנם כד תעין זה אינו דבכר כתב הח"ס א"ח סי' ר"א רכמו שבמ"ע שעל הנוף לא שייך שליחות (כגון לעשות שליח להניח תפילין וכדומה) כן הוא לגבי עבירה שלא הקפיד הקב"ה על המלאכה בשבת אלא איברי בעלי חיים של ישראל הוא ועברו ושורו אבל המלאכה לא איכפת ליה נמצא האיסור הנה על הנוף ע"כ לא שייך שליחו כמותו אפילו יש שליח לד"ע וכו' וכי"כ בבית מאיר לאהע"ז סי' ה' רבשבת ל"ש שליחות וכי"כ בהנהגות ברוך טעם על מג"א סי' רס"ג רבשבת ל"ש שליחות דהוא כמו מצוה שבגופו. וכי"כ הח"ס א"ח סי' פ"ד איבאר ריש חולקים על הח"ס ולא אאריך כאן כי דעת הח"ס נלענ"ד נכונה מאד.

(ד) עתה נניחו אנן אף אי ליתא ודאי לפני עור אלא ספק (או אף אם ודאי עובר על לפ"ע) אי נימא רטוב יותר שהיר"א יעשה בעצמו המלאכה באונס מלעבור על ספק או ודאי ל"ע ברצון. ונ"ל דזה חלוי בפלוגתא, דרמנחת חינוך מצוה רציו כתב אם אנסוהו לאחר לעבור על איסור חמור והוא מעצמו יכול לפיים את האנס אם עובר על איסור קל ממנו ברצונו האידך יעשה. וכתב שם וז"ל ודבר זה תוכל ללמוד מדברי הראב"ד הובא ברא"ש ובירן (פ' בתרא דיומא) ראם חולה מסוכן צריך לבשר וצריכין לשחוט

ולחלל שבת או לאכול נבלות רעת הראב"ד רשוחסין לו ואל יאכל נבלה
 דאיסור שבת נעשה לו כהיתר ולא איסור אחר אף דקל מסנו, אף כאן
 האיסור והאנס אונסו כנפשו נהפך לו להיתר ולא יכול להציל נפשו באיסור קל
 שאין האנס אונסו. וכתב עוד שם דהר"ן פליג על הראב"ד כזה דהקשה
 על הראב"ד בקושי' השנייה למה לא נאכל אותו איסור הקל דנכילה וחי'
 תירוץ אחר דנכי' נכילה עובר על כל כוית וכוית עיי"ש. ומסיים בעל מניח
 א"כ הכא נמי תליא דין זה בפלוגתא הר"ן והראב"ד. והנה לפי רעת הר"ן
 פשיטא דבג"ד יעבור על לפ"ע ולא יכתוב כעצמו דעל לפני עור אינו עובר
 אלא פעם אחת כשעה שמושים לו או שולח לו החשבונות, ואם יחתום
 בעצמו עובר על כל כ' אותיות שיכתוב. ואפילו לרעת הראב"ד אפשר לומר
 דע"כ לא קאמר הראב"ד לעבור על איסור שבת אלא כשוראי צריך לעשות
 איסור אחר שלא נאנס עליו, אבל בספק אין ספק מציא מירי ודאי.

(ה) ולא עוד אלא דחוששני לחיוב חטאת אם יכול לפטור עצמו באיסור
 קל ועושה איסור חמור, דהנה בשו"ת שואל ומשיב מהדורא ר' ח"א סי'
 מ"ב מסופק כזה אם אחד נאנס לעשות איסור חמור ויכול להציל עצמו
 באיסור קל ואעפ"י כן אכל החמור אם עבר על האיסור או לא. ופשוט
 דהחולה עצמו דאין לבו מיושב לדרקק כזה איזה קל ואיזה חמור אינו נענש
 אם אכל החמור, אבל מי שמאכילו אסור לספות כידים אם יכול להאכילו
 הקל ונענש עליו, עיי"ש שפושט דבר זה מרודף שיכול להצילו באחד מאבריו.
 והנה בג"ד לא שייך האי סברא שהנאנס עצמו אינו מיושב ואינו יודע
 איזה קל ואיזה חמור שכל אדם יודע שאיסור שבת חמור מלפני עור, א"כ
 אם עושה איסור שבת במקום שיכול להציל עצמו באיסור לפ"ע חוששני
 לו מחטאת, אף שאפשר לומר דבאן הוי לפ"ע איסור חמור מפני שמביא
 אדם אחר לחיוב כרת (אף שהוא מומר לכל התורה) וכיון שיש לנו כל ספיקות
 הללו פשיטא שאומרים לו עובר על לפ"ע ולא תחלל את השבת.

(ו) שבת וראיתי שאין כדירון דירן לפ"ע כלל. דהנה ע"כ צ"ל דדירון
 דירן כאופן שהיר"א הוא כסכנה נפשות אם לא יחתום החשבונות דאל"כ
 מי יכול להתיר לחלל שבת באונס ממון או כבוש בכית האסורים וכדומה. וע"כ צ"ל
 דאם היר"א לא יעשה מה שמוטל עליו לעשות ישלחוהו למלחמה במקום שהמלחמה
 חזקה ויבא ח"ו לירי סכנה. והנה ברור שכמו שצריך המסוכן עצמו להציל את נפשו
 כמו כן מחיוב כל אחר מישראל להציל נפש ישראל מכל סכנה אף אם צריך
 לחלל שבת. ואם לא עשה כן עובר על לא תעמוד על דם רעך. וא"כ אם
 המומר לשבחות חוחם החשבונות כדי להציל את היר"א מן הסכנה אינו
 עושה עבירה כלל ואורבה מצוה קעביר, וא"כ פשיטא ופשיטא דאין היר"א
 עובר על לפ"ע אם שולח לו החשבונות, מה חאמר הלא המומר חוטא
 במחשבתו, דהוא לא כן ירמה לחתום כדי להציל היר"א אלא חותם כרצון
 ואין שוה לו מפני שאיסור שבת אינו כלל חשוב בעיניו, וא"כ חוטא במחשבתו
 (ועי' רש"י על הפסוק וה' יסלח לה כפ' מסות) מ"מ לזאת המחשבה פגול
 היר"א לא גרם כלל, אלא למעשה הוא דגורם, והמעשה רצויה אף שאין
 הכוונה רצויה. גם נוכל לומר דבאמת המומר ג"כ כוננו להציל היר"א
 אף שאיסור לא נחשב בעיניו כלל, וא"כ זה אינו עושה איסור אלא מצוה,
 הא למה זה רומה לרופא שהוא מומר לשבחות ועושה רפואה בשבת להציל
 את ישראל מסכנה וכי נאמר דלא מצוה קעביר משום דאינו חושש כלל לאיסור
 אתמהה. ועתה פשיטא שהיר"א שפיר עביר ששולח חשבונותיו - להמומר.

ואף רבעצמו היה יכול לעשות מ"מ בנונא כזה יכול להחמיר על עצמו. ע'
באר היטב ופ"ת י"ד ריש סי' קנ"ז.

נ"ז

ש א ל ה :

איש אחר יש לו ריב ומסרו לעורך רין בר ישראל שאינו שומר שבת
וקרוב שיעסוק כזה גם בש"ק וילך לערכאות לרין בש"ק, אם רשאי להניח
הדבר אצל העורך רין הנ"ל, ואם זה אסור אי אפשר לרא' א' למסור ריבו
לרעכטאנזאלט בר ישראל, כי רובם ככולם מחללי שבת הם.

ת ש ו ב ה :

ראיתי בס' ארחות חיים לסי' ש"ז אות ח' בשם שו"ת בית היוצר באחר
ששולח סחורה לעיר אחרת לשפערטער שם למכור שם בעת שיקרה קונה
והשפערטער הוא ישראל אך לא מיראי ר' ומוכר גם בשבת אם איסור על
המשלח כזה, והעלה רמהויות טוב שיחנה המשלח בפירוש שלא ימכור בשבת,
ואם הוא באופן שא"א להתנות יש להקל עכ"ל.

והנה אין הספר בית היוצר במחיצתנו לעיין סעמו ונימוקו. דומה לזה
ראיתי בשו"ת עין יצחק סי' י"ג, שהחיר להשחתף במסחר עם א' החשור
לחלל שבת ויעשה מסחר השותפות בשבת ע"י שיחנה עמו שלא יעשה
ביום השבת (עיי"ש גם במפתחות), והנה כבר הארכתי לעיל בסי' ל"ד לישא וליתן
אם שייך ברין זה משום מסייע לעוברי עבירה, עיי"ש, והנה אף שהנאון בעל
עין יצחק לא התיר אלא במתנה שלא יעשה ביום השבת ומשום סעמא
ראינו נחשך על איסור גזל ואם יעשה ביום השבת אינו רשאי ליטול שכרו
אלא ע"י גזל, מ"מ בעל בית היוצר מחיר אפילו כא"א להתנות, וגם בעין
יצחק שם אות ר' רן להתירא ע"פ מ"ש התב"ש בי"ר סי' ס"ז ס"ק ט"ז
רהולצין אחר רוב הימים, ואם כן אם יש ספק אם יעשה עסק זה ביום השבת
או בשאר הימים אוליגן בחר רובא. רק רחה זה רחא כאן אף רנימא
רעושה עסקיו בחול דהם הרוב מ"מ יש לחוש ריעושה גם ביום השבת.
והנה בנ"ר לא שייך חשש זה ורדאי עורך רין אינו עוסק חמיר בריב אחר
ויש לו הרבה עסקים ואם רוצה יכול לעסוק בריבים אחרים בשבת ובריב
של ישראל זה יתעסק בחול, וא"כ וראי יכול לתלות ברוב הימים שיעשה
הכל בחול. וע"פ מ"ש לעיל גם כאן לא היו מסייע ירי ע"ע. ולפ"ז נ"ל
גם בנ"ר אם אפשר יחנה בתחלה שלא יתעסק בריב זה בש"ק, ואם
א"א להתנות יש להקל גם כאן. ואין חשש משום רהוי בפרהסיא בערכאות
יש לחשש שיאמרו שהיר"א עשאו שליח לרין כערו בש"ק, זה אין לחוש,
חרא ריראים אינם הולכים לעכאות בשבת ואינם יורעים מה שנגעשה
שם, ועוד הרי הרבר ירוע רמי שמוסר ריבו לעורך רין אח"כ אין
לו עסק בו והעורך רין עושה הכל לפי דעתו בלא צווי ואין חשש למראית
עין שיסברו שהיר"א צוהו לעסוק בו בש"ק. — ויש עוד שעת הרחק, כי
מפני כמה סעמים אין אנו רשאים לפסוק שכל יר"א שיש לו רין ילך דוקא
אצל עורך רין גוי כמובן מאליו.

ש א ל ה :

נ"ח.

קטנים שהולכים לבית הספר הנקרא נימנאזיום ללמוד שם חכמות הצריכות כומננו לפרנסה והולכים שם גם ביום השבת ולוקחים עמם ספריהם הצריכים ללמוד, חייב האב למחות בכניו או לא.

ת ש ו ב ה :

תחלה אדבר אם מותר לתלמידי נימנאזיום לילך לנימנאזיום בשבת. והנה בסי' ש"ו סעיף י"ז מביא בזה כ' דעות ודעת המחמירין ואוסרין ללמוד בספרי חכמות בשבת הביא בסתם ודעת המתירין בשם יש מי שמחיר. והנה שורת הדין היה לפסוק כהאוסרין, אך הלבוש כתב רגוהנין כמתירין וכן משמע בר"ם, ונ"ל רבנירון רירן גם האוסרין מורי, ראיכא קצת מצוה, לידוע רבונם הוה אי אפשר לסוחר להשיג פרנסתו אם לא למד תחלה לשונות וחכמות בכתי ספר הנקראים נימנאזיום או רעאלשולע, ואם יחבטל התלמיד בלימודו ביום השבת אזי לא יבין גם מה שלומד בחול כי המלמד לא יחזור ללמד בחול לתלמידי ישראל מה שכבר לימד בשבת, ועי"ז התלמידים ההם ילכו לאחור ולא לפנים. ואם תאמר שהישראל ישכור לו מלמד לעצמו ללמד לבנו מה שלומד בבית הספר בשבת, רוב ישראל בעוה"ר עניים, ואין ידם משנת להוצאות רבות כאלה לשכור להם מלמד לעצמם, וכיון דהלימוד הוא הכנה לפרנסה כוראי נחשב למצוה קצת ומותר אליכא דכל הרעות כמו לדבר אורות החינוק ללמדו אומנות כראיתא בסי' ש"ו סעיף ה'. ועוד אני אומר ריש מקומות דאפילו מי שירו משנת לשכור לו מלמד שיחזור עם בנו מה שביטל בשבת, יותר טוב עושה אם שולח את בנו לבית הספר בשבת כמו שמוכרחין בני העניים לעשות, כגון באותן המקומות, שרבים מכני עמנו בעוה"ר מחללין שבת וכוחבין בשבת ותלמידי בני ישראל שאין כוחבין בשבת מעטים המה, ועל כן יותר שירבו תלמידי בני ישראל שאין כוחבין בשבת, יותר ויותר תחזקנה ידיהם ואיש את אחיו יעוורו ולרעהו יאמר חוק, ואם יהיו התלמידים היראים מעטים יש לחוש שח"ו לא יעמדו בנסיון, ולכל הפחות הכושל שבהם ידיו תרפינה, ומוטב שיעשה העשיר דבר שהוא פחות מאיסורא וזמא, אם יציל עי"ז בר ישראל חבירו מאיסורא רבה, ופוק חזי מאי עמא דבר, שכבר נהגו כמה וכמה יראים שבמדינת אשכנז לשלוח בניהם לבתי נימנאזיום בשבת ועלתה בידם שת"ל הבנים נעשו יראים את ה' מרכים המקרישים שם שמים והם לישראל לשם ולתפארת, אך כוראי יש ליוהר שילכו הבנים להשכמה למען לא יבטלו מקריאת התורה בשבת, ואצ"ל שאם נקל שישארו בכיתם בימים טובים מה טוב ולכל הפחות ילכו לביהכ"נ בימים נוראים ולא ילכו לנימנאזיום בימים ההם.

ועתה נחוי מה נעשה לבנינו בענין טלטול ספריהם אם יש טירחא גדולה לבנים הקטנים להניח ספריהם בבית הספר בשבת ולחזור לקחתם משם ביום א'. גם נדבר באותו ענין אם יש להחיר שישא הקטן עמו סידור לביהכ"נ להתפלל בשבת. והנה כנרון זה כבר כתב הטי"ז סי' שמי"ז סי"ק ו' ריש להוכיח מהמרדכי פ"ק רשבת שיש היתר להביא ע"י החינוק המפתח, ואע"ג רבפ' חרש א' דנאכרו המפתחות וא"ר פדת לידבר חינוק לשם וימצאנו משמע דליספו בידים אסור התם סיירי מ"ה שהוא דאורייתא אבל אנו אין לנו אלא כרמלית שהיא מרבנן עכ"ל, ופרי"ם במשכנות וזה הקשה

מסי' שמ"ג רפסק אפילו איסור מרבנן אסור לחת לו בידים וע"כ כתב רכאן התירו להביא המפתח של כיהי"נ משום מצוה (וע' ח"ס ח"ו סי' י"ג) ולפי' מותר להביא ע"י קטן נ"כ טלית או סידור לביהכ"נ, וא"כ פשיטא ופשיטא שא"צ למחות אם הקטן נושא מעצמו סדור לביהכ"נ, רמאי אמרת שעושה על רעת אביו שיוורע שאביו נחא לי' מ"מ לא גרע מלחת לו בידים שמחיר הס"ז ולפרס"ג לכל הפחות במקום מצוה מותר. אך צ"ע קצת אם יש להתיר גם בקטן שהגיע לחנוך ולשיטת הרמב"ם וכן פסק הרמ"א סי' שמ"ג לכל הפחות האב מצוה להפרישו. אמנם כבר כתב הב"ח בס' שמ"ג דהרמב"ם לא אמר אלא באיסור ראורייתא אבל באיסור רבנן אפילו בהגיע לחינוך אין מפרשין. ומ"מ יש לגמגם אי ספינן לי' לידים במקום מצוה רי"ל רה"ט"ז לא החיר ליספי בידים אלא בקטן שלא הגיע לחינוך אבל לא בהגיע לחינוך, ובנידון דירן רעושה ע"ד אביו הוי בספי לי' בידים, אולם אם זה מקרי עושה ע"ד אביו אי הקטן נושא לעצמו סדור לביהכ"נ יש לספק דלכאורה יש לומר כיון שהקטן יורע רנוח לו לאביו שיביא עמו סדור להתפלל הוי כעושה ע"ד אביו ומכש"כ לפמ"ש הב"י בס' שלי"ד והב"ח בס' שמ"ג רבסחם קטן אמרינן רעושה ע"ד אביו או יש לספק לכל הפחות שמא עושה ע"ד אביו, וע' ח' הר"ן לשבת דף קכ"א ע"א אמנם נלענ"ד רעושה ע"ד אביו ליכא למיסר אלא אם עושה הרבר לצורך אביו, אבל אם הקטן עושה לעצמו אף אם יורע רנוח לו לאביו לא מקרי עושה ע"ד אביו, וחילי רידי מן הראה דהרשב"א ב' כל כתבי דף קכ"א ע"א כתב רבאיסור רבנן ספינן ליה בידים היכא רהוא לצורך הקטן ולא לצרכנו וכתב שכן נראה מירושלמי דאמר קטן שבא לככות אין שומעין לו לא כן חגי ראו אותו יוצא ומלקט עשבים אין זקוק לו חסן יש לו צורך בעשבים הכא. אין לו צורך בכבוי אלא רלפי' לא היינו שומעין לו אפי' בשאינו עושה ע"ד אביו וזה שלא כדרך גמרתנו עכ"ר הרשב"א. והנה לרשב"א הירושלמי מחסיר יותר מנמי' רילן רפי' כשעושה לצרכנו אסור אפילו אינו עושה ע"ד אביו ולש"ס רילן אינו אסור אלא בעושה ע"ד אביו, אך עכ"פ גם ש"ס רילן מורה הירושלמי רכשעושה לצרכנו מותר אף בעושה ע"ד אביו, דהירושלמי החליט רבמלקט עשבים, שהוא לצרכנו, מותר בכל ענין וע"כ פסק הרשב"א דלצרכנו מותר לספות לו בידים. עוד כתב הרשב"א ב' חרש ובתשובה סי' צ"ב רבקטן עושה לצרכו לא שייך אחי למיסרך, והביאו המ"א רס"י רס"ט. עכ"פ לרעת הרשב"א יש פלונתא בין ש"ס רילן וירושלמי, אמנם לענ"ד נראה דאין כאן פלונתא ומר אמר חרא ומר אמר חרא ולא פליגי דהירושלמי סובר רביש לו צורך מסתמא לרעתיה דנפשיה עביר ואינו עושה ע"ד אביו אבל כאין לו צורך מסתמא עושה ע"ד אביו, וגם נמי' רילן סובר כן אלא דאעפ"כ צריך לאוקמי בקטן העושה ע"ד אביו משום דלאו כל קטן יורע להבחין שהכבוי צורך לאביו, ואפשר שעושה לשחוק בעלמא, ע"כ אמר בקטן העושה ע"ד אביו דהיינו שיוורע להבחין שהכבוי הוא צורך לאביו וא"כ מסתמא עושה ע"ד אביו, ואי קשיא א"כ באירכסו לו מפתחות רבי מררשא נמי הרי יש צורך לאביו במפתחות, וא"כ הקטן עושה ע"ד אביו כבר כתב הב"י בס' שלי"ד רבמפתחות שנאכרו כיון שלא הוריעו שנאכרו לא הכיר כרעתו שנוח לו שיביאם בשבת עי"ש ואף אנו לפי ררכנו נאמר כיון שלא הוריע שנאכרו אין מכיר שיש צורך לאביו במפתחות, גם יש לומר דמיירי בחינוקות שאינם יורעים להבחין שיש צורך לאביהם בהכאת המפתחות מרשות לרשות, ואף

שירועים שרועה במפתחות מאן יאמר להן שרועה שיביאם לו עתה אולי נוח לו אם ישמדם עד מרש ויביאם לו במרש, וכיון שאינו יודע שיש צורך לאביו בהבאת המפתחות ארעתיה רנפשיה הוא רעביר כי אינו רוצה לשומרם ועל כן מביאם לאביו. ולפיזו הירושלמי והבבלי לא פליגי, וא"כ לדינא באם עושה הקטן לצורכו לא הוי עושה ע"ד אביו ולא הוי כספי ליה בידים ומותר אף להרמב"ם ראסר לתת בידים אף באיסור רבנן. ולפיזו בצורך מצוה מותר אף בקטן שהניע לחינוך ובאיסור רבנן יש להתיר אפילו בלא צורך מצוה כיון דלא הוי כספי ליה בידים.

וראיה ברורה לסברתנו ממכילתא דר' שמעון בן יוחאי (אשר מצאתי בכ"י מדרש הנדול שהובא מארץ חמין) וישנו בבית עקר הספרים אשר למלך יר"ה) וז"ל שם בפ' יתרו אחה ובנך ובתך יכול בנו ובתו הנדולים כשהוא אומר אתה הרי בנו ובתו הנדולים אמורין מה ח"ל בנך ובתך אלו בנו ובתו קטנים שלא יאמר לבנו קטן הכנס לי כלי זה מן השוק הכנס לי כלכלה זה מן השוק קטנים הבאין לכבות אין שומעין להן שאף הן נצטוו על השביתה יכול יחזור אחריהן שלא ישכרו חרסים שלא יתחוו צורות ח"ל אתה מה אתה מרעת עצמך מלאכת עצמך אף הן מרעת עצמן מלאכת עצמן ע"כ המכילתא דרשב"י. ואיתא במדרש הנדול בפ' ואחנן נבי בהמה כה"ג, וגם זה כנראה מהלשון ומחסננו הוא ממכילתא דרשב"י וז"ל שם וכל בהמתך למה אני צריך אם ללמדך שלא יעשה כה מלאכה הלא כבר נאמר לא תעשה כל מלאכה ומה ח"ל וכל בהמתך שלא ישכיר אדם בהמתו לנוי יכול ירכין לה יחר (נ"ל פירושו ע"ש ויתרם חאכל חית השרה) ויאחו לה עשבים ח"ל [לא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך יכול לא יניחנה חולשת לא יניחנה עוקרת ח"ל] אתה מה אתה מרעת עצמך מלאכת עצמך אף היא מרעת עצמה מלאכת עצמה, ע"כ. מה שהסגדתי בחצאי מרובע הוספתי עפ"י סברתי עפ"י הנמ' שבת ק"כ"ב ע"א וחוספת רשם כי זה פשיטא דהביריתא בררשה דמה אתה מרעת עצמך היחירה אתה לאשמעין. ומי שיקשה בעניני הגנה שלי יפרש יכול ירכין לה יחר ויאחו לה עשבים, שיכול שצריך להטות ממנה ולאחוז העשבים בידו כדי שלא תחלשם הבהמה (ואף ראסור להשחמש במחובר מ"מ זה רק מרבנן וחנא אקרא קא') ועל זה מביא הקרא רא"צ למנוע הבהמה מלחלוש העשבים. — והנה מה שהתירה המכילתא להניח הקטנים לשכר חרסים משום אף הן מרעת עצמן מלאכת עצמן וראי פירושו כיון דהוא מלאכת עצמן וראי הן עושין מרעת עצמן ואינן עושין לדעת אביהן ע"כ אין זקוק להם. ואף שבבהמה ל"ש לומר שעושה ע"ד הבעלים מ"מ נקט נמי נבי בהמה מרעת עצמה מלאכת עצמה כלומר כיון שעושה לצרכה לאכילה אין זה מיקרי עושה מלאכה בבהמה כיון שאין המלאכה לצורך הבעלים. — אתה הראת לדעת ממכילתא דרשב"י דכ"מ דהקטן עושה מלאכת עצמו אין האב זקוק לו, ולא מיקרי עושה לדעת אביו אלא בעושה לצורך אביו, וכדפרישנא לעיל. וטעמא נ"ל כיון דמלאכת מחשבת בעינן וקטן אין לו מחשבה א"כ כל שהקטן עושה לעצמו אין זה מלאכת מחשבת אף שמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו עיין חולין דף י"ג ע"א. עד הנה דברנו בגונא דהקטן רואה דנוח לו לאביו שנושא ספריו, וק"י אם אביו מראה לו שאין רוחו נוחה הימנו אם מוציא לרה"ד בשבת, אלא ריותר נוח לו שיעשה כמו שעושין הבנים הנדולים שמניחין ספריהן בבית הספר בע"ש ובשבת וחוזרין ונוטלין אותן משם ביום א', ואם מע"פ כן הקטן מחמת עצלות או חולשה אינו עושה רצון אביו ולוקח

ספריו עמו בשבת, וראי לית דין וליה דין שיפסוק ראביו מחויב למחות בכנו הקטן בחוקת היר ולמנעו בטלפול כרמלית דרבנן. ומ"מ נראה דמשום חינוך ומשום שירגיל הקטן עצמו למנוע מאיסור הוצאת שבת ימנענו לכל הפחות אחרי כלות שנת י"ב שלו מאיסור הוצאה, ובפרט בזמננו שרבים וכמעט כולם מחפצים להוציא ולהכניס בשבת, צריך לחנך את הקטן בזריזות כדי שלא יעבור על איסור זה בגדלות. אמנם מצד הדין אין צריך לפרוש את הקטן מאיסור הוצאה בזמן הזה שאין לנו ר"ה אפי' הגיע לחינוך, כיון שעושה לצורך עצמו, ובפרט דלצורך לימודו בבית הספר הוא לצורך מצוה קצת כמו שביארנו לעיל, ויותר מזה החיר הכלכו בס" ל"א בסוף דף ל"א רפוס ויניציא שכ' וז"ל ועכשיו שנהגו לומר לגוי או לחינוק להביא או להוליך ברה"ר וכו' עכ"ל הרי החיר אפי' אמירה לחינוק לצורך הגדול עיי"ש ובס"י שכ"ה ס"ו.

ת ש ו ב ה :

על מה שכחתי לעיל מירידי הרב הצדיק מוה"ר פנחס משה אלחנן ועכסלער וצ"ל וז"ל ועל ראיותיו שהביא להחיר שישא קטן סידור עמו לבה"כ להחפול בשבת יש לי להקשות שאין ראיה מט"ו ס" שט"ו סק"ו ופמ"ג שם שדוקא במילתא דלא שכיחא כמו איבור מפתח וכיוצא בו מחירין משום מצוה אבל במקום שכיחא מילתא כמו במקום שאין כאן תיקוני חצרות ומבואות ועירוב ושיתוף ובכל שבת צריכין לעשות כן הוי מילתא דקביעא דחיישינן דילמא אחי למסרך (ועי' כתבתי עה"ג ע' ר"ן ר"פ יוה"כ ורשב"א יבמות וברין פ' חולין) עיין במג"א ס"י רס"ט ס"ק א' מה שמביא בשם הרשב"א בחשובה ס"י שכ"ג וע"ש ברשב"א שמוכח בהדיא שגם לדבר מצוה כמו קידוש אי לא משום טעמא דלא הוי מילתא דקביעותא היה אסור ליתן לחינוק לשחות וע"ע בחשובה הרשב"א ס"י צ"ב שכ' טעם שאסור להניק יותר מכ"ד חרש ואילך אע"פ שאינו אלא איסור דרבנן מפני שלא עלה על הרעה להחיר איסור דרבנן בכדי ועוד שחלב טמא לא נחפרש בקרא והרואה אומר שחלב טמא מותר מפני שאין חילוק בין קטן לגדול ולהניח תרתי טעמי גם כנ"ד יש לחוש יותר שהרי הרואה חושב שלצורך מצוה אין חילוק בין קטן לגדול ומותר לישא סידור לבה"כ וכן אין טעם להחיר איסור דרבנן בכדי שיחפול החינוק ומה בכך אם אינו מחפול הלא שליח ציבור מוציא ובכל מקום דחינן מצוה מקמי איסורא דהוי מצוה הבאה בעבירה ולמה נחיר איסור דרבנן דחינן קטן פטור מק"ש ורק בחפילה חייב שהיא מדרבנן ואין ראיה מחקיעה שאין מעכבין ברה"ר דף ל"ג דהוי מצוה מה"ת והרישב"א כתב שם שדוקא בזמן שביהמ"ק קיים וחוקעין בכ"ד בשבת מתעסקין עמהם אבל כוה"ז אסור להתעסק עמהם ומביא ראיה מירושלמי, והחוס' שם ג"כ נראה דס"ל כן ועיין בסור וב"י בס"י תקפ"ט שמביא ג"כ מחלוקת בזה בשם הרמב"ן ומ"מ גם לטעמו היינו רוקא להחלמר משום שאין שייך בו גזירה דרבה אבל בלא"ה לא ולפיכך אין ללמוד ממנו לשאר מצוה.

ומש"כ מר ירדי וקרובי נ"י לסמוך על הבי"ח בס"י שמ"ג דהרמב"ם לא אסר אלא באיסור דאורייתא אבל באיסור דרבנן אפי' הגיע לח נוק אפי' האב אינו צריך להפריש לא ירעתי למה סמך על הבי"ח במקום שהבי' והמ"א בס"ק ב' והט"ו בס"ק א' חולקים ומריקים מלשון ש"ע עצמו שנכתב אסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפי' ברבירים שהם משום שכוח ואין הרמ"א חולק על זה וגם בב"ח לא

מצאתי בפירוש שמחיר גם בהניע לחינוך ואררבה משמע שמחלק לומר שהרמב"ם ס"ל בהניע לחינוך אפי' ב"ד מצוין להפרישו רשאין שם אביו ומראה אצבע על החוס' שבת דף קכ"ב ר"ה ש"מ קטן וכו' והחוס' ס"ל שם שגם באיסור דרבנן צריך להפרישו והריטב"א ביבמות דף קי"ד כתב ג"כ סברא זו כשם הרמב"ם ועוד מי אמר לנו שהב"ח פסק כהרמב"ם הלא שם לא כתב אלא לפרש דבריו אבל איהו מצי לפסוק כחוס' ועל הרשב"א אין לסמוך דאיהו בכתב בפירוש כס"י צ"ב שלא אמר אלא להלכה ולא למעשה וראיה גדולה בעיני מהא דפסקינן בפסחים דף ה' הימנוהו רבנן בדרבנן ואי קטנים לא מיחייבי בחינוך באיסור דרבנן האידן מאמינים לו הלא אפילו גדול לא מהימן בדבר שאינו חש עליו דמילתא דלא רמיא עליה דאינשא לאו אדעתיה ולמה יהא נאמן יותר מגדול שהוא חשור בדבר דלא משמע ליה לאינשי איסורא שהוא נאמן עליו כשבועה ומ"מ בלא שבועה אינו נאמן עיין בש"ך ס"ק כ"ב סי' קי"ט.

והראיה ממכילתא דרשב"י ג"כ איננה חוקה לפע"ד ואררבה משמע מלשון זה דתנא יכול יחזור אחריהן שלא ישברו חרסים וכו' שדוקא לחזור אחריהן אינו מחוייב אבל אם שובר חרסים לפניו צריך למנועו, ואע"פ שמן הפסוק אין ראיה שצריך למחות אלא בעושה לדעת אביו שאז אסור מה"ח כמו שבי' הפס"ג מ"מ נוהר התנא בדבריו לאשמעינן שבדרך אסמכתא גם זה אסור ומתוספתא האחרת שהביא ג"כ אין ראיה לפענ"ר שמרבנן ג"כ אין צריך להפרישו חדא דלא מיירי אלא באיסור מה"ח והפירוש נלענ"ד ריכול ירכין לה יתר פ' חבל כש"כ כוננו חצם על יתר דהיינו להטות החבל כדי שלא תצא קעין שאמרו בשבת דף קי"א ויכול שקושרין חבל לפניו שלא תצא לחלוש עשבים וינאחו לה עשבים מבעור יום מלשון שרה אחוזה, ועל סברתו בענין מלאכת מחשבת שקטן אין לו מחשבת קשה לי דא"כ גם בעושה לדעת אביו לישרי ועוד שלפי טעם זה בהמה וראי אין לה מחשבת ולמה מצוה על שביחתה ועוד שקטנים יש להם מעשה מן התורה לתרחי לישני בחולין דף י"ג ומעשיהם וראי מיקרי מלאכה לענין שבת והרי זה רומה לאלון ולרמון ואגנו שחקקו חינוקות וכו' שטמאין מפני שנחקיים מחשבתן. והנה ראיתי בפ"ח סי' שמ"ג מכיא חשובת ר"ע אינר שמחיר כס"י ט"ו בקטן בן ט' שנים שיוליך חומש לבה"כ לעצמו ואח"כ יקרא בה ג"כ גדול, ולא ראיתיה לכן לא אדע אם מחיר ג"כ בהניע לחינוך. ולבר מן דין ומן דין קשה לי ג"כ להתיר מאחד ששבת היא ג"כ מצות עשה כמו שאמרו בשבת דף קי"ד ולגבי מצות עשה כל הפוסקים שווין שחייב לחנך עיין בטה"ד סי' צ"ד ולפי"ז גם בנ"ר אפי' ב"ד מצוין לחנך ועיין מנ"א סי' תר"מ ס"ק ג' וכן בנ"ר בפרט בתלמידים שהם במקום בנים אם שוחק הרב חושבים התלמידים שדעתו להתיר הרבה והוי כמו ספי לי' בידים קעין מעשה דר"י וראב"ע בכרכות דף י"א וכן בסוכה דף ב' שהביא ר"י ראיה מוקנים שלא אמרו דבר והרבה מעשים כ"כ ועי' מש"כ בפ"ח ב"ד סי' פ"א ס"ק כ"ו דאעפ"י שקטן וכו' אין ב"ד וכו' היינו מעיקר הדין אבל מ"מ יפרשהו וכו' לפי שבזמננו אין נוהגין מדינים אלו רוב הבנים יוצאין לחרבות רעה וכו' ובוראי גם לענין שאר איסורים שאינם לגבי אכילה אם אין מוחין בידם עד שיהיו גדולים יאחזו כמנהגם הרע ולא יעזבו דרכם הרעה חיש מהר וקרא דכתיב חנוך לגער וגו' גם כי יזקין וגו' הוא דבר הנגשר בסכע ואין בו חילוק בין מצות עשה או לא חעשה ומ"ש בטה"ד הנ"ל לחלק בזה בין שב וא"ח וקום ועשה לא הכנתי ואעפ"י שאין ראיה

לדבר זכר לדבר מכן סורר ומורה שמבקש לימורו ומלססם הכריות שהוא לא ואוכל ושותה יותר מן הצורך שהוא מצות עשה לדעת הרמב"ן בקדושים תהיו, והרי אפי' בנכרי קטן בכתובות ר' י"א אמרינן רכות הוא לו ולא הוי כעבר דגדל באיסורא ומעם מעם דאיסורא עיי"ש ברש"י. והריטב"א כתב וז"ל וכיון שנתחייב בקטנות והורגל בתורה ישראל הקדושה ומסתמא לא יסור ממנה מילתא דלא שכיחא היא שימחה ולמילתא דלא שכיחא ל"ח לה עכ"ל (וחדושו הוא שח"ס סי' רנ"ו לא הזכיר קושיות ותירוצו בשם אומרו) ואם עושין חלוק בין מצות עשה למצות לית א"כ לא הורגל לפרש מאיסורים שקשים לפרוש מהן והאיך יכולין לסמוך על חזקה זו שלא ימחה והר"א לה קושיות לדוכתין אלא ודאי שגם באיסורין שייך מצות חינוך ופוק חזי מאי עמא דבר דבר שאין עושין שום חילוק ומסבכין הקטנים בין במצות עשה ובין במצות לא תעשה בין ראורייתא בין דרבנן. וכוה אסיים בעתירה חיים וחסד וברכה וכו'.

ועתה אנופף ידי שנית לתרץ דברי ולהשיב על דברי הרב הג"ל בעה"ת (ועיין תשובות מ"ר מהר"ם שיק ח"א"ח סי' קע"ג שמיישב ג"כ מנהג העולם לסטל ע"י קטן). מה שרחה בתחלה ראיתי מדברי הט"ז והפס"ג סי' שמי' סק"ז דהט"ז לא אמר אלא במילתא דלא שכיחא וזה לא משמע בדברי הט"ז כלל וכלל דהרי כתב סתמא וז"ל ומשמע במדרכי שם שיש היתר להביא ע"י חינוך המפתח כמו ע"י עכ"ל והמדרכי מיירי מדבר הרגיל בכל שבת ושבת וגם הט"ז כתב על דברי המדרכי העתקתי כל זה לפי שראיתי רבים נכשלים באותן המקומות שאסור הסטול מחמת שאין עירוב וכו' אלמא דגם הט"ז מיירי ממקומות שאין שם עירוב. הן אמת שח"ס בד"ו סי' י"ג כתב שדברי הט"ז חמוהין וכתב שהט"ז מיירי שהקטן בעצמו נכנס להתפלל לכה"ג ומחנכין אותו במצות תפילה וכדומה משו"ה מותר למסיפי ל"י בידים איסור עכ"ל מ"מ כל תמיהתו אינה אלא משום דהט"ז מחיר למסיפי ליה בידים אפילו בדבר שאינו באקראי ונשמע מזה דגם החיים פ"י דברי הט"ז כפשוטן דמיירי בדבר שאינו באקראי ולא רצה לעזות דבריו, ואם לא היה הט"ז מחיר אלא באקראי לא היה מוצא לחמוה דבריו. ולענין דלתרץ תמיהת החיים על הט"ז דהט"ז סמך בשעת הרחק על הרשבי"א והר"ן דמחירין למסיפי בידים לצורכו של חינוך באיסור דרבנן, ובמקום שאין עירוב פעמים הוה שעת הרחק אם אין כאן גוי להביא המפתח, ופשוט שאפילו בקטן שהגיע לחינוך מחיר אם א"א בענין אחר וכמו שהחיר רע"א בחשוכותיו סי' ט"ו שישא קטן עמו סידור לביה"ג ויחפזל עמו הגדול, ושם מיירי בקטן בן ט' דוראי הגיע לחינוך לענין שבת והחיר לסמוך על הרשבי"א והר"ן בשעת הרחק, וראיתי בחש"י מהר"י אסאד סי' פ"ד שכתב ג"כ להרשבי"א והר"ן מותר גזוהי ליתן בשבת סידור לקטן להוליכו לביה"ג אפילו לצורך הגדול, רק הביא כמה וכמה פוסקים שאין לסמוך על הרשבי"א וכתב לבנו וז"ל: אחה לא תעשה מעשה ע"י קטן אלא ע"י נכרי או להניחו מע"ש בכית הכנסת עכ"ל ומשמע דבשעת הרחק אם א"א בענין אחר היה מורה דמותר לסמוך על הרשבי"א. וכן ראיתי בשו"ה שואל ומשיב מהדורא ג' ח"א סי' קי"ז ומחיר ליתן סידור לחינוך משום דחשיב ליה מילתא שאינו קבוע דלא בכל פעם יצטרך לכך. אמנם אינו צריך לטעם זה אלא להחיר ליתן לקטן לצרכו משום דא"א שייך דילמא אחי למיסרך במילתא דקביעות, אמנם אם הוא לצרכו של חינוך מחיר בפשיטות אפילו מילתא דקביעות משום דכל שהוא לצרכו של חינוך שרי כמ"ש הרשבי"א דלא שייך דילמא אחי למסרך.

ויותר מזה החיר הכלבו סי' ל"א רף ל"א ע"ר רפוס וינציא שכתב ועכשיו שנהנו לומר לנו או לחינוק להביא ולהוליד ברשות הרבים וכו' אין בהם דין ר"ה ויש להם דין כרמלית אע"פ שיש אוסרין שבות רשבות אא"כ יש שם מקצת חולי או במקום מצוה מ"מ כיון שאין בזה איסור תורה הקלו בהן עכ"ל וכבר פירשתי דברי הכלבו דה"ק כיון שא"א לבוא לירי איסור דאורייתא הקלו בהן. הנך רואה בעליל דהכלבו מתיר ליתן לחינוק אפילו שלא במקום מצוה, ומ"ש הרב וצ"ל שאין להתיר לישא סירור מטעם מצוה והאריך בזה. הנך רואה בדברי הח"ס שהבאתי לעיל שחירץ דברי ה"סו שהתיר מטעם רמחנכין אותו למצוה, וכל הנאונים שהבאתי לעיל מתירין, ואם הרב וצ"ל בחסירותו החמיר אנו אין לנו אלא דברי הנאונים הנ"ל שפשטה הוראתן בכל ישראל. ואף שהח"ס בהוראתו שם ג"כ החמיר מ"מ לא אסר אלא ליתן בידים ומכותלי חשבתו ניכר שלא החמיר אלא לפי שבאו לירי מכשול שלא החקינו את העירוב מפני שהיו סומכין על החינוקות אבל בלא"ה היה מתיר כמו שהתיר רע"א הנ"ל וע"י בתשו' משיב דבר ח"א סי' כ'.

עור השני הרב וצ"ל עלי על שסמכתי על הב"ח שמתיר להרמב"ם באיסור דרבנן אף בקטן שהגיע לחינוך והרי המ"א סי' שמ"ג ס"ק ב' וה"סו בס"ק א' חולקים הנה כבר הראתי לעיל שיש דיעות ריש לסמוך על הרשב"א לענין איסור דרבנן למיספא בידים באיסור דרבנן, והנה גם כאן בקטן שהגיע לחינוך הרשב"א כפ' חרש פליג על הרמב"ם בראיות ברורות עי"ש והתיר אפילו באיסור דאורייתא שאין אביו מצוה להפרישו אף בקטן שהגיע לחינוך ומכש"כ באיסור דרבנן. ואני כתבתי שאפילו לדברי הרמב"ם יש לנו נכרא רבה כהב"ח שמתיר באיסור דרבנן. וכדי להראות שלא הפרותי בדבר לסמוך כאן על הב"ח אעתיק כאן דברי ס' חורת שבת סי' שמ"ג ס"ק א' וז"ל: המנ"א וה"סו ואחריהם האמיר והח"ש כולם פירשו רמ"ש הרמ"א דרוקא בראורייתא מצוה על האב לגעור בכנו היינו שיש חיוב לכ"ד למחות באב אם אינו מפריש בנו אבל מצד הרין גם באיסור דרבנן חייב האב להפרישו, ולענ"ד אין ספק שאינו אמת דלא די שלא עיינו בדברי הר"ם (ואפשר שלא היה להם הר"ם הנרול) שכתב וז"ל כתב ב"י וכתב הרב מוהר"ר יוסף פאסי ז"ל דאף הרמב"ם ס"ל שאין ב"ר מצוין להפרישו אף באיסור דאורייתא והא דנקט איסור דרבנן משום דבאיסור דאורייתא אביו צריך למחות בידו, ואם אינו מוחה ב"ר מצוין למחות ביד אביו שימחה ביד בנו, משא"כ באיסור דרבנן דאף האב א"צ למחות וכ"כ הר"ר חיים ז"ל שוהו כוננת הרמב"ם עכ"ל. הרי שכתב בפירוש שאם הקטן עובר איסור דרבנן באקראי שא"צ למחות כלל ומה שנאמר ברמב"ם פכ"ד רשבת ה"א על קטן שעשה בשבת דבר שהוא משום שבות שאין ב"ר מצוין להפרישו, וכן אם הניחו אביו אין מוחין בידו, פירשו אין אוסרים לו דבר על שלא הפרישו, מטעם שאין חיוב כלל באב למחות ביד בנו אם עובר איסורא דרבנן אלא שלא רי"קו בדברי המחבר שהרי כתב על זה דאף באיסורא דרבנן אסור להאכילו בידים או להרגילו, מוכח דרק להאכילו בידים או להרגילו היינו שלא יגרום האב שיורגל בנו בכך הוא דאסור, אבל אם אוכל פעם או שתיים באקראי אף שהוא רואה א"צ להפרישו, והמנ"א בעצמו כתב כפי' של"ד ס"ק ב"ט דהטעם שצריך למחות אם בא קטן לככות משום שעושה ע"ד אביו כמ"ש בגמרא, וכתב שם הב"י דהכי קי"ל רבשאינו עושה ע"ד אביו מותר להניחו לככות ע"ש ורק לדעת ה"א שהביא הרמ"א בשם חוס' בשבת קכ"א ב"ה

שמע מיני' באמרם כיון שחייב לחנכו כש"כ רצריך להפרישו שלא יעשה עבירה וכו', הוא ר"ל שאם האב מצוה לחנכו במצוה דרבנן כמ"ש בס' ק"ו שהביא המג"א, ה"ה ר"ל רכש"כ הוא שצריך להפרישו מאיסור דרבנן אבל אין אחר מהראשונים ס"ל כדעת התוס' בזה, והתוס' בעצמם בנייר רכ"ט ר"ה בנו והתוס' ישנים ביומא ר' פ"ב ר"ה בן שמנה וכו' כתבו להיפוך ולא שייך חינוך רק לקיים מצות עשה, אבל להזהיר מלעבור אין זה חינוך. והחינוך ב"כ הוא לקיים מצות עשה דועניתם את נפשותיכם ע"ש. ואף לדעת התוס' הנ"ל לא רי' שאין צריך לפרוש את הקטן שלא הגיע לחינוך שהרי לדירהו אב וב"ד שוים הם כמ"ש הב"י אלא אפי' בהגיע לחינוך י"ל דרוקא אצל מצוה דאורייתא צריך להפרישו, שהרי התוס' שם כתבו דסוגי' ריבמות דק"ד איירי בכל ענין, היינו בין לא הגיע לחינוך בין הגיע לחינוך, ושם נאמר דמניחו חולש בעציץ שאינו נקוב דרבנן, ואפילו לחנכו במצוה דרבנן י"ל שא"צ, ומ"ש בס' ק"ו שחייב לחנך את הקטן שהגיע לחינוך בחפילה דרבנן, הטעם משום דרחמי' נינהו, וכדרך שהנשים מחוייבות מטעם זה ה"ה קטנים ולא מצד חינוך עצמו רק להרגילם שיכנעו לה' ולהודיעם שמאחז יצא כל טוב ולא דרך מקוה, ולשיטת רש"י בברכות ר"כ ר"ה קטנים (הביאו המחבר בס' ע' ס"ב) אפילו בקיום ט"ע דאורייתא לאו כללא הוא שחייב האב לחנך את בנו בכל מצוה ומצוה, ולפי"ז אין ספק שדבריו הרמ"א כאן דרוקא נינהו רק בדאורייתא מצוה על האב לגעור בו ולהפרישו ולא באיסור דרבנן וכ"כ הש"ך ב"ד ס' פ"א סקכ"ו עכ"ל תורת שבת הצריך לעניננו (והעקתי אותו אולי הספר אינו מצוי ביד רבים, ודבריו נכונים ודבריו אמת ניכרים). והנה בנידון דידן לצורך מצוה ובשעת הדחק הייתי יכול לומר דסמכינן אהרשב"א נגד הרמב"ם, וכתבתי ליתר שאת לדבריו הב"ח גם לדעת הרמב"ם מותר, ומדבריו התורת שבת נחביר בראיות ברורות שפירוש המ"א והט"ו בדבריו רמ"א אינו אמת, ואפשר אילו ראו דבריו שבר"ם הגדול לא פירשו דבריו כן, וא"כ כל דברי נכונים וברורים. ומ"ש הרב זצ"ל ראולי הב"ח גופיה ס"ל כהתוס' כבר הראית לדעת שכל הראשונים והתוס' עצמם בב' מקומות חולקים על התוס' בשבת. ומ"ש רעל הרשב"א אין לסמוך כבר הראיתי לעיל שגדולי הדור סומכין עליו. ומה שהביא ראיה מסוגיא דפסחים נגד הרשב"א במח"כ הוא טעות גדול, ואמינא ליה ולטעמך האיך מהמינין לקטן אף אי לא פסג'נן כרשב"א הא הקטן בעצמו אינו מצוה וא"צ לחוש והוי מילתא דלא רמ"א עליה, אלא וראי' דרצונו לומר כיון דאנן מחנכין אותו בבדיקת חמץ ויודע לבדוק א"כ סמכינן עליו ומה איכפת לן אם אנו מחנכין אותו מצד חיוב או מצד להרגילו במצות אעפ"י שאין אנו מחוייבין סוף סוף מירי בקטן שיודע לבדוק כראוי מצד שחנכו אותו בכך, ועוד הרי כבר כתב הרבנו ירוחם ב"א ח"א דרוקא רל"ש בר חיובא באיסור הקטן אבל שייך בר חיובא באיסור הקטן מצוין עליו להפרישו עכ"ל. ויפה פירש דבריו המלא רועים (ערך קטן אוכל נבלות ס' י"ג) רכחותו מ"ש ביבמות ק"ד ע"ב ב' אחין אחד פקח וכו' ואמאי תיבא גביה קטן אוכל נבלות הוא ומשני משום איסורא דירה מבואר ראע"ג דמצד איסור החרש אין אנו מצוין להפרישו מ"מ כיון דרשיך גם בפקח שהוא בר חיובא באיסור זה מצוין אנו להפריש גם החרש כי היכא דלא ליתי הך פקח בר חיובא

לירי איסורא עכ"ל, וכן פירש רבני ירוחם בח"ס א"ח סי' פ"ג וא"כ היכא דהקטן בורק חמץ בעד הנרול בוראי מצוין ללמדו שיבדוק היטב ובכח"ג גם הרשב"א מורה שמצוין להפרישו אף מאיסור דרבנן.—

ומה שדחה הרב וצ"ל ראייתי ממכילתא דרשב"י ומרי"ק לשון יחור אחריון רמשמע דוקא שלא יחור אחריון אבל אם משכרין לפניו צריך למנועם זה אינו רא"כ לפולג ולחני ברידה ולמה לו לחלק בין כבי נר ובין שכירת חרסים הו"ל למימר בשכירת חרסים נופא שא"צ לחזור אחריון אבל צריך למנועם, אלא ודאי דלשון יחור אחריון צריך לומר כרי שנרע שאינו עושה דבר זה לצרכנו, דאם היה אומר רישב"ר חרסים לפנינו הייתי טועה ואומר דגם לצרכנו מותר ע"כ אמר דלא יחור אחריון כשהם בפני עצמם ובודאי עושים לצורך עצמם ולא לצרכנו. ומה שפי' הרב וצ"ל בכרייחא דיריכין לו יתר נ"כ במח"כ הוא דוחק גדול, ואין אני מאריך בזה כי אינו צורך לעניננו. — וע' חשוכות שואל ומשיב מ"ג ח"א סי' ק"ו שמקיל נ"כ בלצורכו של קטן עיי"ש.

ומה שהקשה על סברתי דקטן אין לו מחשבה רא"כ גם בעושה לרעת אביו לישתרי פשוט דלא קשה כלל רבעושה על רעת אביו אסור משום רהוי כאביו מצויהו. ומה שהקשה משכחת בהמה דהא גם בהמה אין לה מחשבה חמיהני איך למנן כהרב וצ"ל יאמר דבר זה רהא פשיטא דדבר שאינו מתכוין מותר ומ"מ צותה התורה על שכחת בהמה אף להניחה לעשות דבר שלא בכונה (כי שייך כונה גם בבהמה עי' ריש ב"ק, קרן הוי בהויקה בכונה) וע"כ דגזירת הכתוב הוא דמחוייבין אנו בשכחת בהמה אף שאין לה מחשבה, ומ"מ נבי ארם לא אסרה התורה אלא מלאכת מחשבת, ומה שהביא מחולין דף י"ג ע"א המעיין שם יראה דמשם ראה לדירי וכמס"ל. ומ"ש דשבת הוי גם מ"ע וזוה כל הפוסקים מורים שחייבים לחנך כבר רמז על זה הח"ס א"ח סי' פ"ג, והראה מקום על תה"ד סי' צ"ד דלפי דבריו י"ל דלא שייך חינוך אלא כעשה משום דצריך לזרז ולא כשב ואל תעשה ושכחת שבת נמי שב ואל תעשה, אך הח"ס מ"אן בסברא זאת, וראיתי במלא הרועים בערך הנ"ל סי' ו' ומקשה הרבה קושיות על דברי התוס' דבמצות עשה מחוייב גם להפריש מצד חינוך וסרח ליישב. אמנם כדירון דירן בלא"ה לא קשה מידי דהא אנן באיסור דרבנן איירינן ואיך נאמר דבשבת איכא עשה דרבנן, רבנן אסרו לעשות דבר זה משום גזירה ודומוה וא"כ אף אי אמרינן דבעושה דרבנן כגון חפילה חייב לחנך, אבל זה לא שייך במקום שאסרו רבנן שב ואל תעשה. — ומ"ש הרב וצ"ל עור דברי מוסר ראויים לאומרים, אולם גם אני הראיתי לעיל טעמי ונמוקי מפני מה אני מחיר, והראיתי שיש בזה צורך וחקנה, וגם אני אומר פוק חוי מאי עמא דבר שראיתי בהרכה קהלות קדושות שאין מונעים את הקטנים לישא הסידורים אף במקום שאין עירוב, ועדותו של הכלבו יוכיח, וכן חשוכות הני גאונים שהבאתי בריש דברי אלו.—

נ"ט.

ליתן דבר קר אל כלי שני בשבת מחיר בסי' שיי"ח סעיף י"ג בפירוש ועיי"ש ברו"ש סעיף כ"ג ובתורת שבת סי' רנ"ח. ומ"ש בחי' ארם כלל ב' סעיף ח' מיירי בכלי ראשון רכ"ש אינו מבשל וכל שכן אם החלב כבר מבושל.